

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií

Pastorace v českých věznicích očíma vězeňských kaplanů

Bakalářská práce

Autor: Jan Hroník

Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek

Hradec Králové 2020

Zadání bakalářské práce

Autor: Jan Hroník

Studium: P16K0233

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: **Pastorace v českých věznicích očima vězeňských kaplanů**

Název bakalářské práce AJ: Pastoral care in czech prisons through the eyes of the prison chaplain

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce se zabývá problematikou duchovní péče v českých věznicích se zaměřením na přínos služby vězeňských kaplanů. Představuje pohled odsouzených, či obviněných na pastorační službu - jak vnímají její dopady, čím nejvíce jim pomohla a jak pozvedla duchovní stránku jejich osobností. Zabývá se také provázaností psychologické pomoci s duchovní službou, zdůrazňuje jejich vzájemnou neoddělitelnost a nutnost úzké spolupráce. Práce bude založena na rozhovorech s vězeňskými duchovními a na studiu odborné literatury. Kromě duchovní literatury čerpá z odborných publikací jak psychologicky tak penitenciárně a pedagogicky zaměřených. Cílem práce je prokázání nutnosti vnímání pastorační péče jako neoddělitelného prvku pro úspěšné začlenění propuštěných zpět do společnosti.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. Aplikovaná forenzní psychologie. Grada 2011 PIVOŇKA, Bohdan. Duchovní služba v postkomunistickém vězení. SUSA 2018 GAUDIUM ET SPES, In Dokumenty II. Vatikánského koncilu. 2. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2002 KOMPENDIUM SOCIÁLNÍ NAUKY CÍRKVE. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství 2008 PEŠEK Pavel. Pastorace ve věznicích a následná duchovní péče o propuštěné. Bakalářská práce na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2011 JUZL, Miloslav. Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi. 2. Vyd. Praha: Vyšehrad 2013 SYNEK, Jan Svobodní v nesvobodě - Náboženský život ve věznicích. Grada 2013

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Oponent: ThLic. David Bouma, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.3.2017

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Anotace

HRONÍK Jan. *Pastorace v českých věznicích očima vězeňských kaplanů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020, s.56, Bakalářská práce

Tato práce má přiblížit teologické základy poskytování duchovní služby v českých věznicích. Dále sleduje historický vývoj českého vězeňství ve vztahu k duchovní péči. Na příkladech vybraných věznic a rozhovorech s jednotlivými kaplany ukazuje její praktické naplňování. V závěru se práce zabývá problematikou poskytování duchovní péče propuštěným i jejich rodinným příslušníkům.

Klíčová slova: vězení, služba, péče, kaplani

Annotation

HRONÍK, Jan Pastoral work in Czech prisons through prison chaplains

Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020, No.p.56, pp.
Bachelor Degree Thesis

This thesis concentrates on theological foundations of spiritual service in Czech prisons. It follows the historical development of the Czech prison system in relation to spiritual care. It shows the practical fulfillment in selected prisons and interviews with individual chaplains. Finally, the thesis deals with the issue of providing spiritual care to the dismissed and their family members

Keywords: state prison, service, care, chaplain

Poděkování

Za ochotu, trpělivost a cenné rady při psaní práce děkuji vedoucímu mé práce Mgr. Petru Mackovi

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. TEOLOGIE SLUŽBY	11
2.1. Vnitřní základ kaplanské služby	13
2.2. Teologie v praxi	15
3. STAV ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ PO ROCE 1989	17
3.1. Amnestie.....	17
3.1.1. Vznik Vězeňské služby České republiky	19
3.2. Proces humanizace českého vězeňství	20
3.2.1. Vznik vězeňské duchovenské péče	21
3.2.2. Profesionalizace duchovní služby	24
3.3. Další vývoj	25
3.3.1. Zvyšující se rizika	26
3.3.2. Vnitřní diferenciacie duchovních	28
3.3.3. Současná situace a výhled do budoucna	32
4. SAMOTNÁ SLUŽBA NA PŘÍKLADECH VYBRANÝCH VĚZNIC	34
4.1. Věznice Valdice	34
4.1.1. Bohoslužba ve vězení v uplynulých letech	36
4.1.2. Zpověď vraha	37
4.1.3. Další aktivity ve Věznici Valdice.....	38
4.2. Věznice Znojmo	38
4.2.1. Duchovní služba ve Znojenské věznici.....	39
4.2.2. Spolupráce s Farní charitou Tábor	40
4.2.3. Pout' na Velehrad, křest, duchovní koncert.....	41
4.3. Věznice Stráž pod Ralskem.....	42
4.3.1. Čím se tato věznice odlišuje od jiných.....	42
4.3.2. Semináře Vězeňské duchovenské péče a Vězeňské duchovní služby	42
4.3.3. Programy zacházení	43
4.3.4. Projekt ‚Vězňova cesta‘	44
4.4. Věznice Pardubice.....	44
4.4.1. Rozhovory	46
4.4.2. Duchovní – kulturní akce	47
5. DUCHOVNÍ PÉČE PO PROPUŠTĚNÍ	48

5.1. Postpenitenciární péče.....	48
5.2. Psychologie propuštěných.....	50
5.3. Výhledy do budoucna.....	51
6. ZÁVĚR.....	52
POUŽITÁ LITERATURA.....	54
Internetové zdroje	56

1. ÚVOD

Cílem a smyslem této práce je seznámit čtenáře s problematikou duchovní péče v českých věznicích a stručně nastínit historii českého vězeňství. V první kapitole se zamýšlíme nad významem pojmu ‚služba‘ v duchovním smyslu. Právě tato kapitola má představit duchovní principy, z kterých vychází práce nejen vězeňských kaplanů, ale i všech lidí, kteří se cítí být osloveni Kristovou výzvou, že cokoli člověk učiní pro svého bližního, jako by učinil přímo pro Krista. Autor se čtenáře snaží seznámit se základy křesťanského pojetí služby. Celá první kapitola by se dala shrnout do konstatování, že pokud má být duchovní pomoc smysluplná, je nutné, aby kaplan nebo kdokoli z řad dobrovolníků žili život naplněný vírou a láskou ke Kristu. Naplnění touto láskou ji pak mohou předávat dál.

Druhá kapitola čtenáři představí historii českého vězeňství po sametové revoluci a také aktivity některých státem uznaných církví, které vedly k postupnému začleňování duchovní služby do vězeňského aparátu. Tato služba, kterou církve státu nabízely, se postupně stala jeho nedílnou součástí. Právě přiblížení stavu, ve kterém se české vězeňství po roce 1989 nacházelo, je důležité pro to, aby se plně ukázala v zásadě nezastupitelná role církví. Nabídka a aktivní pomoc pomohly státu zvládnout polistopadovou amnestii. Od tohoto úvodu do nedávné historie přejdeme ke vzniku občanského sdružení Vězeňské duchovenské péče, která je pro tuto práci stěžejní. Právě z ní vycházejí noví kaplani a dobrovolníci, aby společně zajišťovali duchovní pomoc odsouzeným, a jak se dozvíme v poslední kapitole, rovněž i propuštěným.

Ve třetí kapitole se budeme věnovat problematice praktické aplikace duchovní služby na příkladech vybraných věznic. Zde může čtenář poznat, jak kaplani či dobrovolníci naplňují své poslání. Kapitola též představí význačné osobnosti z řad kaplanů a jejich názory na duchovní službu. Jednotlivé názory a přístupy se mohou lišit, ale zároveň je spojuje stejný cíl, a to jak nejlépe předat Kristovo poselství těm, kdo je nejvíce potřebují. Rozsah této práce bohužel neumožňuje detailně zpracovat problematiku duchovní služby ve vězeňském prostředí. Autorovým cílem tedy je na jednotlivých příkladech z věznic ukázat, že služba kaplanů není pouhou rutinní snahou, ale živým a aktivním způsobem služby.

V závěru je poukázáno na důležitost postpenitenciární péče, tedy veškerou snahu pomoci odsouzeným po jejich propuštění. Zde se čtenář může seznámit s principy, které se podílejí se na prevenci recidivy, tj. opakovanému nástupu do výkonu trestu. Nabízí se otázka, zda by tato

část neměla být kvůli své závažnosti zařazena jako první, neboť od kvality péče o propuštěné se zpětně stav českého vězeňství. Velmi důležitá je spolupráce jednotlivých složek, tedy nejen duchovních, počínaje sociálním kurátorem až po pracovníky probační a mediační služby.

2. TEOLOGIE SLUŽBY

Když jsem se rozhodoval, kde začít svou práci, jakým způsobem uvést čtenáře do zvolené problematiky, musel jsem si nejprve položit otázku, čím ve své nejniternejší podstatě služba vězeňských kaplanů je. Vezmeme-li to do důsledku, je pomocí bližnímu, projevem solidarity k potřebnému, křesťanským charitativním dílem. Smyslem této kapitoly je tedy ukázat na službu kaplanů ve věznicích jako na naplnění křesťanského poslání přinášet radostné poselství právě těm nejpotřebnějším. *“Základem teologie služby je vzorové sklonění se Hospodina k člověku”*.¹ Kaplan svojí službou napodobuje tento pohyb a naplňuje jej při návštěvách odsouzených. Nechává Boha mluvit skrze své povolání. Vždyť Bůh je vždy na straně trpících.² Ježíš jako vzor praktické lásky je zdrojem a hybnou silou pro tuto činnost, kterou kaplani vykonávají. Tuto službu, pro kterou se rozhodnou, musí nejprve nalézt ve svém srdci. Je to základ a předpoklad pro úspěšné naplnění tohoto povolání. Není možné tuto službu vykonávat bez Kristova niterného povolání. Člověk jako součást církve je stejně jako v ostatních společenstvích, ať už náboženských nebo světských, ovlivňován jejími zažitými postoji, které mnohdy nejsou schopny dostatečně rychle reflektovat změny ve společnosti a tím se vzdalují Bohu jako zdroji, potažmo Duchu Svatému, bez kterého není možné přinášet plody služby bližními v plnosti a plným požehnáním. *“Vnitřně církev ohrožovala setrvačnost v náboženských postojích střední a starší generace, neschopnost mnoha lidí v církvi, přiblížit autenticky a srozumitelně obsah víry, odlišit obsah od proměnlivých forem křesťanského životního stylu, mnohdy nesrozumitelné a na první pohled nepřijatelné.”*³

Vezmeme-li v úvahu náročnost této služby vzhledem k prostředí, ve kterém je vykonávána, je nutné tento základ každodenně připomínat, protože je to jediné jisté opatření proti syndromu vyhoření, který má v tomto prostředí živnou půdu. *„Bůh není mimo naši službu, ale je přítomen v ní. Vzhledem k tomu, že tento základ je také základem celé křesťanské teologie, ukázalo se, že teologii můžeme definovat jako inteligenci lásky projevující se ve skutečích.”*⁴ Je třeba si uvědomit, že specifikem této služby je práce často s duševně narušenými lidmi, kteří nespolupracují, ale přesto touží po pomoci. Kaplan musí být proto připraven na projevy

¹ POSPÍŠIL, C.V. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 8

² Srov. JAN PAVEL II. *Překročit práh naděje*. Praha: Tok. 1. Vydání. 1995, s. 75

³ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2003, s. 61

⁴ POSPÍŠIL, C.V. *Teologie služby*, s. 9

odmítnutí, přes které se musí přenést a vidět za nimi leckdy dobře schovanou touhu po změně, po polepšení. Toto však mohou vidět pouze ve světle víry. S tímto vědomím a častým potýkáním se právě s odmítnutím ze strany těch, kterým se snaží pomoci, vede srdce kaplanů k touze po transcendentnu. Jedině přesažností vnímání jejich mysli se může stát to, že nedojde k profesnímu - a zároveň osobnostnímu - vyhoření. „*Ten, kdo pečuje o potřebné, strádající a nemocné v jistém smyslu imituje Boha a zejména Božího Syna.*“³ Právě kontemplativní rozjímání o Boží lásce k nám lidem, by mělo být hnacím motorem pro náročnou službu kaplanů a ostatních pracovníků, kteří se věnují službě ostatním. To pochopitelně neplatí jen ve vztahu k odsouzeným, ale potřebným obecně.⁵

Musíme si uvědomit, že kaplan kromě duchovního rozměru své služby, musí být zároveň i psychologem a pedagogem v jedné osobě. Skutečně nelze přistupovat k této službě jako k zaměstnání, ale jako ke službě v nejhlubším významu toho, co slovo ‚služba‘ znamená. Duchovní svoji činnost vykonává ne pro své uspokojení, pro své ego, ale pro Toho, od něhož čerpá inspiraci pro naplňování tohoto povolání. Je jedna schopnost, kterou odsouzení mají z mého pohledu poměrně slušně rozvinutou. Tou schopností je rozpoznat opravdovost ať už v dobrém nebo ve špatném slova smyslu. Toto platí jak ve vztazích mezi odsouzenými vzájemně, tak ve vztahu k duchovnímu. Zde je toto znásobené tím, že kaplani se dotýkají tenkého ledu, mluví o hodnotách, které mezi odsouzenými nemají příliš velké zastoupení. „*Ve vězení se nic neschová, takže všichni hned vědí, kdo chodí na bohoslužby. Zvláště když dotyční přiznají, že to s Bohem a vírou myslí vážně, jsou často terčem nejrůznějších posměšků. To je cena, kterou musejí zaplatit. Zároveň se ale prověří, zda to opravdu myslí vážně a jak pevná jejich víra i odhodlání jsou.*“⁶ Pokud mají být tyto hodnoty úspěšně předány, musí být z duchovního cítit, že je také žije, že oheň, který se pokouší v srdcích odsouzených zapálit, má být od čeho zapálen. Teolog Josef Zvěřina vyzývá, abychom rostli ve víře, neboť k tomu jsme povoláni. Pokud nerosteme, upadneme v sebejistotu zabydlenost a samolibost. Tehdy je víra ohrožena nehlouběji, protože zevnitř.⁷

Jinými slovy, kaplan by měl mít více než kterýkoli jiný duchovní, potřebnou jiskru v srdci – vždyť vstupuje do prostředí, kde se kumuluje negativní energie, vstupuje do tmy, ve které má zažehnout světlo. „*Vedle obsahu zjevení se tak stává základním kritériem jednotlivých*

⁵ Tamtéž, s. 16

⁶ KUTIL, Tomáš. *Jeden den s vězeňským kaplanem*. In: Katolický týdeník. ISSN 0862-5557. Roč. 21, č. 29 (20100713), s. 5

⁷ Srov. ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé* – 1. Svazek. Praha: Skriptum. 1992, s. 61

teoretických výroků (ortodoxie) autentický křesťanský život (ortopraxe). “⁸Ze služby se nesmí, lépe řečeno - by se neměla, stát povinnost. Jen tak ponese ovoce. „Není tedy proti sobě láska a povinnost. Není ani správné říkat: napřed povinnost, potom láska. Povinnost se naopak rodí z lásky. Aplikací je mnoho. Z lásky se někdo stal lékařem. Když už jím je, je povinen pomoci tam, kde je jeho znalostí nutně potřeba. Kněžství se přijímá z lásky k Bohu, ale tím na sebe bere povinnost dělat to, co s kněžstvím souvisí. S čistým úmyslem a dobrovolně se vstupuje do semináře, aby se někdo knězem stal. Ale tím se zavazuje ke vší přípravě, kterou od něho církev vyžaduje. Je to nutnost? Je, ale zrodila se z lásky. ⁹V těchto slovech zaznívá princip nejenom kaplanské služby, ale všech služeb obecně, totiž princip zevnitř-ven. Jen pokud se toto naplňuje, může být duchovní služba světlem, které nepostrádá teplo.

2.1. Vnitřní základ kaplanské služby

„Církev člověka učí, že Bůh mu nabízí reálnou možnost překonávat zlo a dospívat k dobru a smysl a základ křesťanského působení ve světě pramení z této jistoty – rozněcovat naději i navzdory hříchu.“¹⁰

Nahlížet na svou službu očima víry, nehodnotit, nesoudit, ale milovat a jednat. - takto bych shrnul základní postoj pro duchovní službu ve věznicích. Právě schopnost odpoutat se od toho, co při své službě musí kaplan vyslechnout z minulosti odsouzených, mu dává možnost nevytvářet si byť nevědomé předsudky. A toto je základním kamenem křesťanského postoje ve vztahu naplnění tohoto poslání. Zároveň je to i ochrana před profesním vyhořením, neboť jakmile kaplan začne myslet na spáchané činy, s kterými se odsouzení svěřují, ať již v rámci svátosti smíření nebo mimo ni, je to počátkem jeho předčasného odchodu z této služby. Čerpat z příkladu Kristova a nabíjet se jeho Láskou, kterou měl On k nám, to je způsob, jak dlouhodobě přinášet ovoce v této nelehké profesi. *„Zmínili jsme se o tom, že pomáhající profese mohou energii dokonce i dávat. Častěji ji však značně odebírají. Pracovníci jsou přetíženi množstvím lidí, o něž se mají postarat, nemají pro svou práci dobré podmínky, vyčerpává je soucit, nejsou pro kontakt s klienty dobře vycvičení, takže se jim práce dost*

⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Christologie a spiritualita*. In: Teologické listy 7, 1996, s. 191-193

⁹ ŠPIDLÍK, T. *K vyšším věcem jsem se narodil*. Praha: Alverna, 1991,1. Vyd., s. 434

¹⁰ PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008. č.578

nedaří. ¹¹ Právě citovaná slova o soucitu mi přicházejí jako stěžejní k pochopení další možné překážky v kaplanské službě. Stejně jako postoj vedoucí k odsuzování, tak i přehnaný soucit je stejným destruktivním prvkem v duchovní službě. Pokusíme-li se soucit definovat, shodneme se zřejmě na vyjádření, že soucitem rozumíme motivaci ke zmírnění utrpení jiného. Právě slovo ‚přehnaný‘, které jsem použil výše, znamená fakt, že se zmírňováním utrpení druhého my jeho utrpení navíc přenášíme na sebe. Je nutné mít v sobě vnitřní oheň, proto, aby služba byla živá. Avšak ten, kdo hoří, může vyhořet, poněvadž pokud člověk neustále v sobě neobnovuje vnitřní napojení na Zdroj, na Krista, jeho palivo se jednou vypotřebuje. Na začátku je člověk vždy plný elánu a to platí i o cestě víry, která je, jak jsme již výše zmínili, stěžejní předpoklad pro tuto službu.

Zvláště služba na jednom a tom samém místě vytváří podmínky k tomu, aby člověk postupně o svůj elán přicházel. Právě neustálé opakující se zklamání v těch, kteří se dokáží tvářit, jak moc jim jde o duchovní útěchu a přitom se jen snaží kaplanské služby k vlastním ziskům, je obzvláště ubíjející. Motivací může být pouze, nebo spíše především, očekávaná odměna na nebesích. Zárné chvílky, kdy ucítíme signál, že naše práce má smysl, jsou také velikou odměnou a povzbuzením. Nedávno jsem při služební jízdě vezl kaplana z jedné záměrně nejmenované vazební věznice, a ten mi tuto mou úvahu potvrdil pár větami ze své praxe. Kolegou psychologem je neustále upozorňován na ‚nenapravitelné‘ případy, s doporučením, aby to vzdal a neztrácel s nimi zbytečně čas. On však jim opětovně, znovu a znovu nabízí šanci k nápravě jejich smýšlení. Přichází mi, že tento kaplan skutečně pochopil, o co v duchovní službě v penitenciárním prostředí jde nejvíc – nenechat se odradit neúspěchem a dál předávat světlo Boží lásky těm, kteří ji nejvíce potřebují. Zde jsou slova z praxe: *„Někteří hoši se zdají nenapravitelní. Zdá se, že jejich srdce jsou jakoby z ledu. Často nechápeme jejich situaci. Jestliže je soudíme tvrdě a přísně, často se mýlíme. V každém člověku je přece jiskřička dobra. Je zapotřebí vzkřísit doutnající knot. Při doteku lásky je schopna se ještě zapálit a naplno se rozhořet.“*¹²

Abychom čerpali pro svou službu inspiraci a sílu ze Zdroje, z Krista je třeba si položit otázku kdo je můj bůh, čemu ve svém životě věřím. Je to skutečně Kristus, anebo jen pokřivená karikatura, převlečená za vlastní ego? Těchto ‚karikatur‘ může být mnoho, pro každého člověka, kaplany nevyjímaje, to může být něco jiného. *“...vlastní zdraví,*

¹¹ KOPŘIVA, Karel, *Lidský vztah jako součást profese*, s. 100

¹² BAJCURA, Lubomír. *Služba s pouty Ježíše Krista*. In: Hlas pravoslaví. ISSN 0323 1089. Roč. 56, č. 2 (200002), s. 47-49

v náboženské oblasti přemrštěný legalismus, který znamená určitou záměnu prostředku a cíle, pověřčivost, formalismus (...) konečně určité druhy gnóze a falešné mystiky, kariérismus...“¹³Někdy není vůbec snadné rozpoznat, co je pro mou službu hnacím motorem. Mnohdy může být vidět i ‚ovoce‘ naší práce, navzdory tomu, že Kristus není v našem životě tím ústředním prvkem. Avšak v dlouhodobějším pohledu na odvedenou službu se pozná, kdo byl ten, od koho jsem pro svou službu čerpal inspiraci. Jen pravidelné ptaní se sama sebe v modlitbě či kontemplaci nám může ukázat pravdu. *“Vždyť zkoumá-li člověk své srdce, poznává, že je nakloněn i ke zlému a zapleten do mnoha špatností; to nemůže pocházet od jeho dobrého Stvořitele. Když často odmítal uznat Boha jako svůj původ, rozrušil tím také povinné zaměření k svému povinnému cíli...”*¹⁴Právě tyto falešné pohledy mohou být paradoxem pro fakt, že i když jsme přesvědčeni o tom, že my jsme ti, kteří Boha vidí tam, kde druzí ne, nemusí tento náš pocit korespondovat s pravdou v našich srdcích. Mnohdy nás v našem vlastním přesvědčení utvrzuje i naše okolí, když nás poplácává po rameni.‘ Ale jak jsem již zmínil, jen v uceleném a dlouhodobém pohledu na plody naší práce je možné rozpoznat stopu toho, pro koho jsme vše dělali. Bylo-li to pro Krista, budou se plody naší práce dále rozvíjet. Pokud vše bylo činěno z jakýchkoli jiných pohnutek, nemělo v očích Božích naše snažení smysl, protože mu chyběla láska. Ano, právě láska, respektive míra lásky v našem snažení je měřítkem smysluplnosti našeho počínání.

2.2. Teologie v praxi

Celá kaplanská služba ve věznicích je o neustálém uvádění Kristova učení do života. Je to zároveň i neustálá konfrontace s ubíjejícím prostředím, v jeho jednoduše, kde více než kdekoli jinde, splývají jednotlivé dny do jednoho monolitického celku. To pozná pouze kaplan, který je ve věznici každodenně, kdy tak poznává život odsouzených zblízka v autentičnosti stereotypního prostředí. Právě tento faktor hraje jednu z podstatných rolí, kdy se kolikrát můžou snahy o zlepšení v chování odsouzených setkávat s opakovaným neúspěchem. Je dobré si uvědomit, že nějaké trvalejší výsledky nemusí kaplan při své službě vůbec zaznamenat. Mnohdy se odehrávají tyto změny tiše, v srdcích odsouzených, ale navenek si dál drží svou drsnou masku, jejíž odložení se ve vězeňském prostředí nemusí příliš

¹³ Salesiánská rodina, ISSN 0862-917X. Roč. 4, č. 3 (1994), s. 7-9

¹⁴ GAUDIUM ET SPES, In Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 13

vyplatit. Sám ze své praxe mohu potvrdit, že život vězňů je častokrát jedno velké divadlo, kde každý hraje svou roli tak, aby obstál. Ti, kdo si můžou dovolit žít bez přetvářky, jsou většinou jen ti s jasnou fyzickou převahou. „*Celková nervozita a nejistota ve společnosti působí na prostředí věznic. Uzavření vězeňského světa neizoluje vnitřní prostor před vnějšími pocity a náladami, ale působí jako filtr, který negativní pocity umocňuje a naději, jistotu a klid spíše oslabuje.*“¹⁵ Toto vše se musí kaplan naučit vnímat jako součást své služby a nahlížet na výsledky své práce s jistým odstupem.

Z předešlého odstavce a zvláště z jeho posledních vět vychází tedy poznání, že kaplan by neměl očekávat odměnu za svou službu v podobě výsledků své práce. Je pochopitelné, že pokud se tak děje a výsledky jsou skutečně vidět ve změně chování odsouzených, je to jistě velkým darem a motivačním aspektem pro pokračování ve službě s větším zápalem. Ale raději se na tuto službu podívejme pohledem následujících vět: „*Bůh, který je čirým úkonem bytí, poznání, lásky, sebedarování, se nám dává přednostně v naplňování našich úkonů ze sebe vycházející lásky k bližnímu. To znamená, že Bůh se nám nedává jako určitá odměna za úkony lásky, ale přímo v těchto úkonech.*“¹⁶ Občas jsem se i setkal při rozhovoru s kaplany s tím, jak je pro ně nesnadné, poslouchat popisování svých trestných činů z úst odsouzených. U mnohých bohužel není znát upřímná lítost nad spáchanými činy a proto tyto rozhovory nejsou brány jako zpověď, ale pouze duchovní pomoc. Většinou se odsouzení potřebují pouze vypovídat, ulevit svému svědomí v souvislosti s projevy sebelítosti. Zde mi přichází srovnat tuto službu se slovy sv. Františka z Asissi. „*František na sklonku svého života vyznává, že rozhodující setkání s Bohem se v jeho životě odehrálo v charitativní službě malomocným. Díky kontemplativnímu pohledu pod povrch této služby se mu stalo to odporné a hnusné sladkostí duše i těla. Jistě nemůžeme chtít, abychom tuto radost zakoušeli ustavičně, ale tu a tam nám dobrotivý Hospodin dává zakusit cosi podobného.*“¹⁷ Pochopitelně jsem zde užil obrazného přirovnání, ale zamyslíme-li se hlouběji, co jiného, než jistá forma ‚malomocenství‘ je neschopnost některých odsouzených projevít skutečnou lítost a přijmout odpovědnost za své spáchané činy?

¹⁵ POSPÍŠIL, C.V., *Teologie služby*, s. 53

¹⁶ Kostnické jiskry ISSN 0139-505. Roč. 77, č. 2 (1992), s. 1

¹⁷ Tamtéž, s. 56

3. STAV ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ PO ROCE 1989

Tuto kapitolu jsem zahrnul do své práce z toho důvodu, abych čtenáře seznámil s historickým kontextem, který vedl ke vzniku Vězeňské služby a o něco později ke vzniku Vězeňské duchovní služby. Dále uvedu souvislosti, které předcházely listopadovým událostem v roce 1989 a promítl je tak do kontextu s duchovní péčí. Celková politická situace, která se promítla následně do penitenciárního prostředí, vytvořila podmínky pro to, aby jednotlivé církve mohly vstoupit na scénu a nabídnout státu své služby v jednotlivých věznicích a pomoci tak zklidnit napjatou atmosféru, která v nich v té době panovala.

Po pádu komunismu r. 1989 vládla v českých věznicích tísnivá atmosféra, vyvolaná právě politickou restrukturalizací. Odsouzení či obvinění v očekávání případné amnestie, o které se proslýchalo, že by měla přijít, a na straně druhé demoralizovaný vězeňský personál. Personál, který nemohl již nadále uplatňovat svůj represivní styl výkonu služby a zároveň neschopný přijmout zásady penologických poznatků. Je třeba si uvědomit, že Sbor nápravné výchovy, respektive jeho příslušníci, měli takřka neomezené pravomoci, o které pod tíhou listopadových událostí najednou přišli. Nebyli dosud nijak vedeni a školeni k odbornému zacházení s vězni. Jejich základním úkolem bylo udržet ve věznicích pořádek a tento úkol se ve velkém svěřoval vězňům, kteří si mezi ostatními spoluvězni získali respekt. Tito odsouzení, za různé úlevy ze strany dozorců, zajišťovali na ‚svěřených‘ oddílech ‚pořádek‘. Dohlážitelé tak měli spoustu času věnovat se aktivitám, které s výkonem služby příliš nesouvisely, mnohdy ani z části. O morálním příkladu uniformovaných příslušníků se dalo hovořit víceméně jen ve vzácných případech. Do tohoto prostředí a atmosféry proto revoluce zasáhla poměrně dramaticky a v u většiny příslušníků Sboru nápravné výchovy vyvolala vlnu nevole. Nicméně stejně jako v civilní sféře, i zde měli být zanedlouho dosavadní funkcionáři a politici nahrazováni demokraticky smýšlejícími.

3.1. Amnestie

Co toto slovo znamená? Je to rozhodnutí o hromadném, a to úplném nebo částečném, prominutí trestu, a současně o zahlazení odsouzení pro trestný čin. Neruší tedy rozsudek ani občanskoprávní odpovědnost odsouzeného (například povinnost nahradit škodu), ale pouze

trest. V České republice bývá doprovázena abolicí, tj. rozhodnutím o zastavení nebo nezahájení trestního řízení pro činy, na něž se vztahuje.¹⁸

Toto rozhodnutí vyšlo, ne jak se veřejnost domnívá, z úst prezidenta Václava Havla, ale o něco dříve od jeho předchůdce Gustáva Husáka. Po něm vyhlášení amnestie pro politické vězně požadoval Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Termín, který požadoval ve svém prohlášení, byl do 10. prosince 1989. O dva dny dříve k vyhlášení amnestie skutečně došlo. Jelikož v té době nebyl seznam navrhovaných na propuštění ještě k dispozici, prezident tímto úkolem pověřil generálního prokurátora, ministra spravedlnosti a ministra národní obrany. V tomto prohlášení, které bylo mimochodem značně obsáhlé, mimo jiné zaznělo, že se zastavuje stíhání pro trestné činy podvracení republiky, pobořování, opuštění republiky nebo poškozování státu světové socialistické soustavy.

Tento politický tah, který učinil Gustav Husák svým rozhodnutím (č. 150/1989 Sb.), hodnotí Pavel Hasenkopf (který byl mimo jiné právním poradcem exprezidenta Klause), jako pomstu jeho nástupci Václavu Havlovi.¹⁹ Poté, co 10. prosince jmenoval ‚vládu národního porozumění‘ abdikoval Gustav Husák na funkci prezidenta republiky. Nutno podotknout, že byl jedním z těch, kteří odmítli listopadovou situaci řešit za použití násilí a tím tak přispěl k státnímu převratu, který dnes nazýváme Sametovou revolucí. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že pro politické vězně již amnestie vyhlášena byla. Druhá vlna, která byla co do počtu propuštěných mnohem rozsáhlejší, byla již dílem Václava Havla. Oznámil ji ve svém novoročním projevu roku 1990 a dal tím najevo svůj nesouhlas s praktikami totalitního soudnictví. Toto rozhodnutí se týkalo více jak dvou třetin vězňů z celkových 31 tisíc, kteří si v té době odpykávali v československých věznicích trest odnětí svobody.

Celou tuto atmosféru, kterou zmiňujeme v úvodu této kapitoly, podtrhne tedy 8.12. 1989 amnestie pro politické vězně za činy spáchané proti totalitnímu režimu. Celkově je propuštěno 52 osob. V nápravně výchovných ústavech, jak se tehdy věznice nazývaly, dochází k nepokojům. A v některých z nich dochází postupně až ke vzpourám. Aby se zabránilo šíření dalších nepokojů, je ustanovena komise České národní rady, která se skládala z odborníků a zástupců porevolučních občanských hnutí. Ta pak měla na starost prošetřit jednotlivé stížnosti vězňů, kteří byli odsouzeni za politicky motivované činy. Z výsledků zjištění této komise dochází v lednu 1990 k rozsáhlé amnestii tehdejšího prezidenta Václava

¹⁸ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Abolice> 30.10.2019

¹⁹ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1989-150> 30.10.2019

Havla. Dochází k prudkému snížení stavu počtu vězňů z 22 tisíc na ‚pouhých‘ 6 tisíc odsouzených. Místo trestu smrti je zaveden doživotní trest a spolu s ním přijata prozatímní úprava práv a povinností vězňů.

Za tohoto stavu dochází k poměrně rychlé ‚očistné‘ reorganizaci vězeňského personálu. Mezi rokem 1990-1991 je ze Sboru nápravné výchovy propuštěno 1500 příslušníků. V té době byl počet příslušníků SNV 7500 osob.²⁰ Na neobsazená místa přichází noví lidé a jsou dosazováni do základních hodností dozorců nebo strážných. Další systematizovaná místa jsou obsazována kvalifikovanými odborníky, ať už psychology, speciálními pedagogy atd. Za této poměrně radikální personální obměny se postupně utváří Vězeňská služba České republiky, která je vytvořena v souladu s mezinárodními konvencemi. Základním hodnotovým východiskem nového zřízení, se stalo vydání nového zákona č. 293/1993 Sb., který stanovil, že obvinění mohou být podrobena jen těm omezením, která jsou nutná pro trestní řízení. K prohloubení humanizace a odborného zacházení s odsouzenými byl vydán zákon č. 294/1994 Sb., který pozměnil a doplnil zákon č. 59/1956 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.²¹ Kromě těchto změn, které samy o sobě obrátily dosavadní zřízení směrem k modernímu evropskému pohledu, přibýlo mnoho dalších, které zmíním v následující podkapitole.

3.1.1. Vznik Vězeňské služby České republiky

V této podkapitole bych čtenáře seznámil nejprve s hodnotami předešlého zřízení, tedy Sboru nápravné výchovy, aby tak lépe vynikl kontrast s prozápadoevropským smýšlením, s nímž se měla nově vznikající Vězeňská služba do budoucna stále více ztotožňovat. Tedy ve stručnosti – Sbor nápravné výchovy, vznikl v resortu ministerstva vnitra ČSSR 15. července 1965 a za čtyři roky přešel pod ministerstvo spravedlnosti ČSR. Tento zákon byl reakcí na mezinárodní požadavky na vězeňství ze strany OSN. V souladu s výše zmíněným zákonem byly zřízeny tři nápravně výchovné skupiny. V první byli odsouzení za činy nejméně společensky nebezpečné, v druhé prvotrestaní za závažnější trestné činy a v poslední skupině byli umisťováni zvláště nebezpeční pachatelé spolu s politickými vězni. Vzhledem k tomu, že údajným nepřítelem režimu se v té době mohl stát člověk například tím, že se pokusil bez povolení opustit republiku, dovedeme si představit, co následovalo. Takový člověk, ve většině

²⁰ Vězeňská služba České republiky. Historie vězeňství
./online/me.0.69i59j69i57j0j69https://www.google.com/serch?q=historie+v%C4%9Bze%C5%88stv%C3%A
Dšoq=histšaqš=chroi60j012.3524j0j8šsourceid=chromešie=UTF-8 4.11.2019

²¹ Tamtéž 4.11.2019

pouze toužící po životě ve svobodném státě, se tak velice snadno dostal do stejné výchovně nápravné skupiny, kam byli posíláni odsouzení za čin vraždy či obdobné nejzávažnější trestné činy. Z tohoto obrázku tehdejší reality si můžeme vyvodit představu, že snad až na období mezi roky 1965-1968 se tehdejší stav hodně vzdaloval představám demokratického vězeňství s výchovnou, penitenciární a resocializační funkcí.

Od tohoto způsobu pojetí vězeňství, který uplatňoval Sbor nápravné výchovy, se definitivně upouští až s nově vzniklým demokratickým zřízením, které do politiky vnesla listopadová revoluce 1989. V této době vězeňství přechází k modernímu penologickému pojetí, když zákonem č. 555/1992 Sb. byla ustanovena Vězeňská služba České republiky. Zánik Sboru nápravné výchovy se tak datuje k 1. 1. 1993. Ještě předtím však v této souvislosti dochází též k legislativním úpravám zákona č. 59/1965 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody. Ten je mezi lety 1990 až 1993 novelizován a jeho konečné podoby je dosaženo v r. 1994 vydáním zákona č. 18/1994 Sb, který platil až do r. 2000, kdy byl nahrazen stávající právní úpravou.²²Základními inovacemi a principy jsou především jasně dané mantinely, za které příslušníci při výkonu služby nesmí zajít. To je především chránit život a zdraví odsouzených či obviněných. To v praxi znamená, že v situacích, kdy je nutno fyzicky zakročit, musí být brán zřetel na to, aby nedošlo k újmě na zdraví a donucovacích prostředků bylo použito pouze k zabránění dalšího protiprávního jednání. V tomto je velice zásadní rozdíl v míře pravomocí, která byla svěřena příslušníkům v porovnání s totalitním režimem.

Dalším výrazným momentem je vymezení diferenciací výkonu trestu, zavedení kázeňských odměn. Dále pak bych zmínil kulturně výchovné práce, spolupůsobení při výkonu trestu a jeho kontrola a péče o dovršení nápravy odsouzených. Toto jsou vybrané paragrafy z výše zmíněného zákona č. 18/1994 Sb., které čtenáři mohou lépe pochopit změny, které s sebou přinesl.

3.2. Proces humanizace českého vězeňství

Tímto procesem označujeme veškeré snahy související s naplňováním nové koncepce, která měla za úkol oprostít české vězeňství od praktik zavedených bývalým režimem a přiblížit se normám praktikovaných v západoevropských zemích. Především se jedná o proces demokratizace související s respektováním lidských práv vězňených osob. Zákonem České

²² NETÍK K. et al. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR* In: České vězeňství. 1998, roč. 6, č. 1

národní rady o Vězeňské a justiční strážci České republiky jsou i striktně vymezena práva a povinnosti příslušníků VS ČR.¹⁹ Musíme si uvědomit, že zatímco ve vyspělých zemích především západní Evropy se vězeňství jednotlivých států vyvíjelo průběžně, Českou republiku čekal těsně po revoluci v roce 1989 heroický úkol, totiž přestavět v poměrně krátké době nejisté základy českého vězeňství, které bylo ve stavu v jakém je zanechalo zhroutené totalitní zřízení předešlého režimu. Základním pilířem se stalo přijetí Koncepce českého vězeňství v r. 1991, ve které se vycházelo z předpokladu nechat se inspirovat vězeňstvím vyspělých evropských států, poučit se a předejít tak chybám. Jsou přijata doporučení Rady Evropy a sestaven vlastní legislativní rámec vycházející z právního řádu České republiky, ústavních zákonů a Listiny základních práv a svobod. V Koncepti českého vězeňství se mimo jiné uvádí, že: *Duchovní služba ve vězeňské službě umožňuje vězněným osobám projevat i aplikovat jejich ústavou zaručené náboženské vyznání, přispívá akcentací duchovních motivů k překonání kriminogenních vlivů a přijetí vlastní viny, změně jejich smýšlení a zlepšení kvality mezilidských vztahů. Podílí se rovněž na přípravě a realizaci programů zacházení a na pomoci propuštěným k plnohodnotné reintegraci do společnosti (postpenitence). Pokud jde o personál, nabízí zájemcům pastorační službu.*²³ Z toho vyplývá, že služba kaplanů byla v podstatě ihned po revoluci zakotvena v zákoně. Než bylo v roce 1994 založeno občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče, zastřešovala poskytování duchovních služeb československá a později česká Ekumenická rada církví.

3.2.1. Vznik vězeňské duchovenské péče

Abychom přiblížili základní hodnotový rámec Vězeňské duchovní péče, přichází mi jako vhodné uvést hned v úvodu do této kapitoly preambuli jejich stanov: *„Evangelium Ježíše Krista vybízí a vede křesťany k službě všem lidem, kteří jsou v jakékoli nouzi. K nim patří i vězňové, i když nesou sami odpovědnost za porušení zákonů. Vedeni milosrdenstvím sloužíme jim jako lidem obzvláště potřebným. Stojíme vedle nich jako stejní viníci před Bohem, kteří vědí o skutečnosti Božího odpuštění. V této víře je vedeme k uznání vlastní viny, jejich břemeno jim pomáháme nést a přinášíme zvěst o Boží milosti a možnosti nového začátku.*“²⁴ Jak z tohoto textu vyplývá, můžeme vidět, že základem této služby je víra. Jak již bylo zmíněno a více rozvedeno v první kapitole této práce, jedině nadčasovost a přesaznost ve vnímání této služby může vést k její dlouhodobější perspektivě. V souvislosti s výše

²³ <https://www.vdpcr.eu/o-nas> 4.11.2019

²⁴ PIVOŇKA, Bohdan. *Vězeňská duchovenská péče po 20 letech*. In *České vězeňství* 4/2014, s. 30

zmiňovaným zákonem a přijatých evropských norem dochází zároveň i k možnosti vstupu nevládních organizací včetně církví do vězeňského prostoru. Po odchodu režimu, který uplatňoval marxistické pojetí světa, dostává nyní prostor mnoho jiných přístupů k vnímání člověka a jeho psychologických potřeb. Náboženství je jedním ze směrů, které jsou postupně přijímány jako součást psychologie, potažmo penologie. Nové psychologické koncepce oproti předešlým, mají své kořeny v křesťanství, nebo alespoň nějakým způsobem vycházejí z jeho hodnot. Nejbližší k tomuto spojení mají různá zaměření humanistické psychologie a na těchto předpokladech je postavena i nově vznikající funkce vězeňského kaplana.

Abychom pochopili, kde jako první začínají jednotliví kaplani působit, musíme se vrátit opět na pomyslný začátek, tedy do r. 89-90. Probíhající amnestie působí nejvíce na odsouzené, na které se nevztahuje, a především ti vyvolávají nepokoje, neboť tento fakt pocítují jako křivdu a nespravedlnost. Vzhledem k této atmosféře přijímá ministerstvo vnitra nabídku duchovních služeb od Ekumenické rady církví. Jedná se především o snahu vedení jednotlivých církví naplnovat Kristovo učení o službě potřebným. V této situaci bylo potřeba především zklidnit atmosféru panující ve věznicích. Odsouzení měli potřebu cítit, že jim někdo naslouchá, že je slyší. Především soukromými duchovními rozhovory, svátostí smíření, ale i praktickými službami jako je např. pomoci při sepsání dopisu blízkým, nebo poradit s administrativou v komunikaci se soudními orgány. V tom viděli duchovní možnosti jak zklidnit rozjitřená srdce odsouzených a toto bylo předmětem nabídky, kterou od církví ministerstvo obdrželo. Tito lidé si plně uvědomili, že duchovní rozvoj člověka je nejen dílem Boží iniciativy, ale také jako mravní úkol také dílem lidské spolupráce.²⁵ Přijetím této nabídky vzájemné spolupráce je pro tyto zástupce jednotlivých, státem uznaných, církví vytvořen speciální kurz završený zkouškou a vystavením oprávnění ke vstupu do věznic.

Kurz měl účastníky uvést do problematiky práce s odsouzenými, přiblížit jejich mentalitu za pomoci odborníků z Karlovy University, kteří se vše snažili posluchačům přiblížit na příkladech ze států, kde již duchovní služba ve věznicích funguje

Počátek jejich působení je sice provázen určitým tlakem, především ze strany některých příslušníků Sboru nápravné výchovy, kteří jsou stále ještě navyklí na zaběhnutý militantní způsob v zacházení s odsouzenými. Další je i fakt, že duchovní přichází do kontaktu s jinými věřícími, než na jaké byli doposud zvyklí, proto jejich působení bylo v počátcích poněkud chaotické.

²⁵ Srov. SKOBLÍK, Jiří. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum. 1997, s. 117

Za této nelehké situace vzniká - víceméně z nutnosti - pod záštitou Mgr. Bohdana Pivoňky pracovní skupina duchovních, dobrovolně působících v českých věznicích. Bohdan Pivoňka se narodil v roce 1940 v Novém Městě na Moravě. Sloužil jako farář Českobratrské církve evangelické na pražském Žižkově. Ve svém retrospektivním zamyšlení říká: „*Proto jsme vešli i do věznic, abychom znázornili, že ve víře je devíza, která může pomoci otevřít i provinilým a spravedlivě trestaným novou budoucnost. Je obecně známo, že komunistické ‚nápravně výchovné ústavy‘ téměř nikoho nenapravily a že dodnes má vězeňství problém s resocializací odsouzených.*“²⁶ Tato funkce obnášela metodické řízení činnosti ostatních kaplanů, jejich vzdělávání formou školení a seminářů. Dále sem patří úzká spolupráce s Generálním ředitelstvím Vězeňské služby, společné porady. Krátce po přijetí této funkce se stal členem České národní rady coby odborník přes problematiku vězeňství.

Dalším, kdo se zasloužil o upevnění nového způsobu pojetí vězeňství u nás, byl František Lízna. Tento jezuitský kněz, který sám zakusil podmínky komunistického vězení, se narodil 11. července 1941 v Jevíčku. Na kněze byl vysvěcen v roce 1974 poté, co byl v roce 1968 přijat do jezuitského řádu. V roce 1978 podepsal Chartu 77. Veřejně svou kněžskou službu mohl vykonávat až po Sametové revoluci. V té době působil ve věznicích v Kuřimi. V letech 1995 – 2004 působil jako vězeňský duchovní na Mírově. V roce 1993 se ujal propuštěné Evy Kováčové, která byla odsouzena za založení požáru Ústavu sociální péče v Měděnci v roce 1984. V roce 2000 byl zvolen do Rady pro lidská práva.²³ V rozhovoru pro Katolický týdeník na dotaz, jak jej ovlivňuje setkání s lidmi na okraji, odpověděl: „*Někdo to považuje za oběť. Já ne. Pro mě je to radost, mě i to chození do věznic obohacuje, cítím, že mi to otevírá nebe. Jeden z pouštních otců říká, že dokonalá láska vede k hlubokému soucitu. Kristus měl obrovský soucit, dotýkal se i lidí, kteří byli ze společnosti vyloučeni i z tzv. rozumových důvodů – např. malomocných. A uvědomme si, že jeho poslední hovor nebyl s apoštolů, ale s vrahem, kterému slíbil nebe.*“²⁷

Aleš Jaluška se narodil 6. září 1947 v Praze. I on stál u zrodu duchovní služby. Jeho otec byl komunist. Poté, co se vyučil elektrikářem, nastoupil v 18 letech na vojenskou školu. Ačkoli v té době nebyl věřící, jeho další studium byla teologie. Po jeho ukončení působil 15 let v Držkově u Tanvaldu. Tam se i oženil, jeho žena je farářka Jednoty bratské. Poté, co byl donucen Držkov opustit, stal se farářem v Lomnici nad Popelkou. V roce 1989 při živé debatě

²⁶ PIVOŇKA, Bohdan. *Vězeňská duchovenská péče po 20 letech*. In České vězeňství 4/2014, s. 33

²⁷ Katolický týdeník, Cyrilometodějské dvojčíslo, 30 .6.2005, autor článku Jan Mazanec

na faře, kde nebylo téměř slyšet vlastního slova, zaznělo mu jak povolání shůry zpráva v rádiu o vzpouře ve věznici Valdice. Vědom si toho, že i přes veškerý hluk v místnosti tato zpráva dolehla k jeho uším a dotkla se jeho srdce, bral to jako výzvu od Boha k další službě. Téměř okamžitě se sebral a odejel do Valdic, kde se dožadoval vstupu. Ačkoli byl několikrát odmítnut, dokonce i dost nevybíravým způsobem, nenechal se tímto odradit a nakonec byl do věznice vpuštěn. Jak sám říká, naučit se tomu jak býti kaplanem, nebylo jednoduché. Poslední vězeňský kaplan v Čechách doprovázel Miladu Horákovou, ostatní byli většinou zavření. Inspiraci tedy čerpal především v Německu. Ve Valdicích působil dlouhých 24 let. Svou službu tam ukončil ke konci roku 2013.²⁸

3.2.2. Profesionalizace duchovní služby

V roce 1994 vzniká občanské sdružení ‚Vězeňská duchovenská péče‘ a ještě téhož roku je přijata tzv. ‚Dohoda o působení duchovních ve věznicích a vazebních věznicích‘ jako součást NGR (nařízení generálního ředitele) č. 3/1994. Tento, pro tuto práci ‚jubilejní,‘ okamžik byl podepsán dne 7.1.1994, za VS ČR generálním ředitelem plk. JUDr. Zdeňkem Karabcem, za katolickou církev arcibiskupem Miloslavem Vlkem, za Ekumenickou radu církví Pavlem Smetanou a konečně Bohdanem Pivoňkou, vedoucím Vězeňské duchovní služby. Zde si dovoluji citovat stanovy Vězeňské duchovní služby, které byly platné v té době a ve kterých je psáno: *Vězeňská duchovní služba, je dobrovolným sdružením křesťanů – duchovních i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky (dále jen ‚VSČR‘) a v obdobných zařízeních pečujících o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP, a byli schváleni výkonným výborem VDP (dále také ‚VV VDP‘).*²⁹ Výše uvedená dohoda vnesla světlo do legislativy vztahů mezi státem uznanými církvemi a Vězeňskou službou České republiky. (Dále jen ‚Vězeňskou službou‘). Umožňovala jednotlivým duchovním uzavřít s Vězeňskou službou pracovní-právní vztah na částečný úvazek, nebo formou dohody o vykonané práci. Dále dohoda jasně vymezovala podmínky vstupu ‚pověřených osob‘ do střežených prostor Vězeňské služby. V březnu 1998 vzniká tzv. Referát duchovní služby spadající pod Odbor výkonu vazby a trestu odnětí svobody Generálního ředitelství Vězeňské služby. O rok dříve, za tehdejší ministryně spravedlnosti JUDr. Vlasty Parkanové, pochází návrh na vytvoření 11

²⁸ <https://www.idnes.cz/xman/styl/vezensky-kaplan-ales-jaluskaA140319> 10. 10. 2019

²⁹ <http://www.vdp-cr/stanovy-vdp-stare.html> 11. 11. 2019

služebních míst pro VDP v rámci služby pod VS ČR. Do jednotlivých věznic a vazebních věznic, byli přiděleni duchovní, kterých se přihlásilo sedmnáct.

Vydáním NGR č. 27/2001 generální ředitelkou Mgr. Kamilou Meclovou dochází ke zrušení Referátu duchovní služby a vytváří tak ‚Vězeňskou duchovní službu‘ (VDS). Tato již nespadá pod Odbor výkonu vazby a trestu, ale je zaštiťována funkcí hlavního kaplana, který se přímo zodpovídá prvnímu náměstkovi generálního ředitelství. Tato organizační struktura již zůstává a až na menší úpravy je prakticky zachována do současnosti. Toto je vnímáno jako zásadní krok v procesu humanizace českého vězeňství a zároveň v souvislosti s přiblížením se evropským trendům v oblasti penologie. Tímto krokem zároveň dochází k upevnění a stabilizaci postů duchovních a i přes poměrně silnou kritiku oponentů je nakonec přijat nadpoloviční většinou oslovených prvních náměstků jednotlivých věznic, jakožto přímých nadřízených zaměstnanců Oddělení výkonu vazby a trestu. V této souvislosti jsou již duchovní z jejich strany vnímáni jako nedílná součást spojená s plněním platných úmluv a vydaných nařízení. Jelikož se tato úprava v praxi osvědčila, dochází k navýšení počtu služebních míst na devatenáct (údaj k 1. 3. 2005). Pro porovnání – v současnosti se již jedná o 48 kaplanů z 11 církví, nejpočetněji je zastoupena římskokatolická církev (21kaplanů) a Českobratrská církev evangelická (7kaplanů). Údaj platný k 1. 3. 2019.³⁰

3.3. Další vývoj

V této kapitole bych se zaměřil na problematiku postupně narůstající přeplněnosti věznic. Ve spojitosti se vstupem do Evropské unie řešení dalšího problému – trestné činnosti přistěhovalců a zároveň zvyšování kriminality v oblasti organizovaného zločinu. *„Mění se charakter trestné činnosti, která se stává sofistikovanější, ale i brutálnější, mění se i složení vězeňské populace, ve smyslu nárůstu počtu cizinců a nebezpečných pachatelů.“* Tato slova pronesla Kamila Meclová, tehdejší generální ředitelka Vězeňské služby na 7. Mezinárodní konferenci o vězeňství, která se konala ve dnech 21. – 25. června v Kroměříži.³¹ Pro zajímavost - tohoto setkání se účastnilo 117 odborníků z 16 států. Těžiště jednání konference

³⁰ <https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/duchovni-sluzba-vezenskykh-kaplanu-a-dobrovolniku-jako-soucast-systemu-vezenske-sluzby-v-cr> 11.11.2019

³¹ BAJCURA, Lubomír, České vězeňství/ 4/2004, s. 3

bylo zaměřené na tři hlavní témata - bezpečnost ve věznicích, zaměstnávání vězňů a materiální podmínky vězňů.³²

3.3.1. Zvyšující se rizika

Na základě novelizace zákona o zaměstnanosti se roku 2004 stává Vězeňská správa ČR ozbrojeným bezpečnostním sborem. O rok dříve přináší zákon o výkonu trestu odnětí svobody novou diferenciaci, která zavádí rozdělení vězňů do čtyř typů věznic, oproti dosavadním třem. Nadále se rozděluje na věznice s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou. Vězeňské řády, které upravují chod jednotlivých věznic, vydávají svým nařízením jednotliví ředitelé daných věznic. Nutno podotknout, že postupně dochází k negativním dopadům amnestií z počátku devadesátých let a hlavním problémem se stává přeplněnost jednotlivých věznic, které stěží zvládají prudký nárůst vězňů. Ke konci devadesátých let chybí podle údajů ze statistik místo pro 6 tisíc osob. Z úst Kamily Meclové zaznělo: *„To je bohužel ta stinná stránka aktuálního stavu českého vězeňství. Jak už řekl pan ministr, pokud jde o počet obviněných a odsouzených v počtu na 100 000 obyvatel, jsme těsně za zeměmi východního bloku, a to především těmi, které vznikly po rozpadu Sovětského svazu.“*³³ Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, která hovoří o budoucí liberalizaci trestu odnětí svobody, kdy bude brán daleko více než doposud zřetel na občanská práva vězňů a s tím související tlak na jejich zabezpečení.³⁴ Zároveň předpokládá i nadále zvyšující nárůst počtu vězňů. Všechna tato výše uvedená fakta se pochopitelně dotýkají i výkonu duchovní péče v českých věznicích.

Všechny tyto změny postupně vedou nejen ke zvyšování míry rizika v penitenciárním prostředí, ale ruku v ruce spolu s tímto faktem přináší nové nároky na službu duchovních. Již na počátku 90. let dochází k rozčlenění na duchovní, organizované pod záštitou občanského sdružení Vězeňské duchovní péče a na volné působení duchovních podle zákona č. 3/2002 Sb. V rámci této práce se více zaměříme na organizovanou složku, neboť z povahy jejího založení je více provázána s Vězeňskou službou. *Kaplan v pracovním poměru k Vězeňské službě je tak státním zaměstnancem, který je povinen vykonávat práci dle pokynů*

³² Tamtéž, s. 2

³³ KRUPÍČKA, Tomáš.- BAJCURA, Lubomír. *Vězeňství v České republice: stenografický zápis z veřejného slyšení: Valdštejnský palác, 19. Dubna 2000.* Praha: Vězeňská služba České republiky, 2000

³⁴ *Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.* Ministerstvo. <https://www.justice.cz/document853-efe2a84a68f6> 12. 11. 2019

svého zaměstnavatele, tedy státu, a dodržovat vnitřní instrukce vydávané svým zaměstnavatelem. Na druhou stranu však může (ale nemusí) být ve služebním poměru ke své církvi, jejíž předpisy musí dodržovat každý člen této církve, avšak člen ve služebním poměru kromě toho musí následovat také vnitřní instrukce svého nadřízeného. I když je možnost konfliktu mezi instrukcí státního zaměstnavatele a církevního zaměstnavatele více méně teoretická, a to také s ohledem na povahu vykonávané činnosti, jelikož dle dostupných zdrojů k takovému konfliktu zatím nedošlo, v případě praktického dopadu bude nutno takový spor řešit. V případě takového konfliktu pak budou proti sobě stát autonomie církve týkající se vztahu církve a jejího zaměstnance a zájem státu na dodržování jeho instrukcí jeho zaměstnanci.³⁵ S odborníky z oblasti penologie se její členové pravidelně vzdělávají pod záštitou akademie VS ČR. Dále se věnuje výkladům teorie Výkonu vazby a trestu, kazuistice a forenzní psychologii. Každý člen musí v rámci přijímacího řízení podepsat „Prohlášení člena“ a tímto se zavazuje řídit se jejími stanovami a dále pak naplňovat podstatu tzv. Služebního kodexu ekumenické spolupráce Vězeňské duchovenské péče.

V tomto odstavci bych se více zaměřil na strukturu a aktivity Vězeňské duchovenské péče. Je nevládní organizací, zapsaná a registrovaná jako spolek u ministerstva vnitra. Působí na základě vzájemné tolerance jednotlivých církví a sdružuje členy, kteří, pověřeni vedením svých církví, se na základě dobrovolného rozhodnutí nabídli poskytovat pomoc především Vězeňské duchovní službě (kaplani) a spolupracovat s vězeňským personálem. Jejím předsedou je Pavel Zvolánek, zástupce Otto Broch, tajemníkem Blažej Pelán. Členem může být pouze osoba starší 21 let, která je pověřena vedením své církve, schválena výkonným výborem a platí členské příspěvky. Vlastní vnitřní strukturu tvoří: místní skupina s koordinátorem, koordinační rada, členská schůze, výkonný výbor a předsednictvo s předsedou. Náplní členů Vězeňské duchovenské služby je především poskytovat duchovní péči vězněným osobám a jejich rodinným příslušníkům i zaměstnancům Vězeňské služby. Dále pak hledání možnosti bydlení pro propuštěné vězně. Koordinátor je navíc v pravidelném kontaktu s ředitelem věznice či osobou jím pověřenou a má mu sloužit radou co se týká současných náboženských směrů a obecně být nápomocen v řešení otázek a problémů týkajících se víry. Vedení Vězeňské duchovenské péče navíc pořádá různé vzdělávací semináře a kurzy se zaměřením na kvalitnější poskytování duchovních služeb. Jako příklad si zde můžeme uvést i přiblížení si disciplín jako je Penitenciární psychologie. „Zabývá se psychologickou problematikou spjatou s výkonem trestu. Soustřeďuje se na chování a

³⁵ Správní právo ISSN 0139-6005. Roč. 46, č. 7-8 (2013) s. 406-415

prožívání osob ve fázi vykonávací. K nejznámějším a nejčastěji frekventovaným problémovým okruhům patří zejména penitenciární psychodiagnostika, hledání psychologicky účinných metod nápravy odsouzených, klasifikace odsouzených podle psychologicky odůvodněných hledisek posuzování, psychologické expertizy v souvislosti s podmíněným propuštěním apod. “³⁶Právě posledně jmenovaný aspekt je v souvislosti s duchovní péčí hodně provázaný, neboť kaplan ze své pozice může návrh na podmíněčné propuštění podat či ho svým vyjádřením podpořit.

Vzhledem k tomu, že kaplani jsou vnímáni podobně jako příslušníci Vězeňské správy ČR, jsou i na ně kladeny nároky ohledně osobnostního profilu. Ačkoli vězeňští kaplani neprocházejí psychologickými ani fyzickými testy, očekávají se u začínajících kaplanů tyto vlastnosti: především je to víra, kterou působí na odsouzené a vede je ke změně smýšlení. Být flexibilním ve smyslu komunikace nejen s odsouzenými, ale i s psychology, terapeutky a dozorcí. *Kaplani se shodují, že duchovní služba ve vězení není misí ani přímou evangelizací. Faráři a kazatelé tu slouží mše, pořádají skupinové i individuální rozhovory, modlí se, ale nesnaží se nalákat nové příznivce do svých řad. Má to být především lidská pomoc člověku v nouzi. To je základní zásada, že duchovní nedochází do věznice s vidinou snadného získání dušiček. My tady nejsme proto, abychom ve vězni viděli potenciálního člena církve. Profit z této služby má mít především klient, potažmo společnost, nikoliv církev U člověka, který se nachází ve vězení, je strašně důležité, aby byla zachována jeho vnitřní svoboda, když už nemá tu vnější.* “³⁷ Respektovat právo vězňů právě na tuto vnitřní svobodu, vidět v každém z nich Boží dítě, bez ohledu na čin, za který si odpykávají trest, jaké jsou národnosti, či náboženského vyznání. Být schopen sebereflexe - bez pokory a schopnosti sebekritiky není možné dlouhodobě tuto službu vykonávat tak, aby byla v souladu s Boží vůlí. Je potřeba prosit o dary Ducha Svatého a nespoléhat pouze na vlastní lidské úsilí, aby se místo služby nejednalo spíše o uspokojení své ctižádosti a pěstování ega.

3.3.2. Vnitřní diferenciacie duchovních

Tato podkapitola má za úkol čtenáře seznámit jakými dvěma hlavními způsoby mohou duchovní ve věznicích (a vazebních věznicích) působit. Co se týká samotného výkonu služby,

³⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk

³⁷ FILIPOVÁ, Kateřina. *Dozorci za zády a mříže. I tak jsou kaple pro vězně místem svobody.* - In: Právní rádce— ISSN 1210-4817—Roč. 24, č. 3(2016), s. 68-71

rozlišujeme na tzv. ‚volné působení‘ a na vykonávání služby pod záštitou Vězeňské duchovní péče. První způsob se legislativně opírá o zákon 3/2002 Sb.³⁴ Tento zákon upravuje postavení církví a náboženských společností, podmínky jejich vzniku a jejich působení. Jsou v něm zakotvena jejich práva a povinnosti, zejména za jakých podmínek mohou své učení šířit atd. Tohoto způsobu nejčastěji užívají Svědkové Jehovovi a další státem uznané církve, které z různých důvodů nemohou být členy Vězeňské duchovní péče (většinou jsou tímto myšleny rozpory ve věroučných otázkách.)

Stejně jak už bylo uvedeno v případě Vězeňské duchovenské péče, musí tito jednotliví zástupci církevních společností dodržovat nařízení o výkonu trestu odnětí svobody a výkonu vazby.³⁸ Ve vážných případech je pravomocí ředitele jednotlivých věznic či vazebních věznic odepřít vstup do střeženého objektu. Dále by bylo vhodné seznámit čtenáře s dalším důležitým faktem a to je nezaměňovat Vězeňskou duchovní službu s Vězeňskou duchovenskou péčí. Ačkoli se vzájemně doplňují a mají spolupracovat na společných cílech, jedná se o dvě samostatné organizačně struktury. Duchovní služba je profesně více provázaná s Vězeňskou službou – její členové jsou jejími zaměstnanci. Mají s Vězeňskou službou uzavřený služební poměr. K tomu potřebují mimo doporučení své domovské církve také doporučení výboru Vězeňské duchovenské péče.³⁹ Z tohoto vyplývá úzké propojení mezi oběma institucemi, do té míry, že předseda Vězeňské duchovenské péče je členem komise pro výběr nových členů Vězeňské duchovní služby. Dále úzce spolupracuje s hlavním kaplanem Vězeňské duchovní služby, v rámci optimalizace spolupráce vězeňských kaplanů se členy Vězeňské duchovenské péče, stejně jako s členy ostatních volně působících náboženských společností a státem uznaných církví.

Jak již bylo řečeno výše, obě instituce – Vězeňská duchovní správa a Vězeňská duchovenská péče se tak úzce prolínají, že nelze prakticky hovořit o jedné, aniž by nebylo nutné hned v příští větě zmínit druhou. Hlavní rozdíl mezi nimi jsme již zmínili, připomeňme si pouze, že Vězeňská duchovenská péče je součástí Vězeňské služby České republiky v čele s hlavním kaplanem, který je přímo podřízen prvnímu náměstkovi generálního ředitele vězeňské služby. Hlavní kaplan má své asistenty a zajišťuje spolupráci s druhou institucí složenou z pověřených dobrovolníků státem uznaných církví – Vězeňskou duchovenskou péčí. Bohdana Pivoňky charakterizuje specifika obou složek: „*Vedla se diskuze, zda jsme*

³⁸ Zákon č. 3/2002 Sb. O církvích a náboženských společnostech

³⁹ Zákon č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody a Zákon 293/1993 Sb O výkonu vazby

duchovenskou péčí či službou ve vězení. Obě pojetí jsou na místě. Služba je v Písmu základním posláním věřících lidí. Máme sloužit druhým i sobě navzájem. Ovšem: služby známe i z profánní oblasti, jsou nejen chabě fungující služby obecní, je i služba vězeňská a zvažme, nakolik ona fakticky slouží. Ono v posledu víc záleží na skutku než na proklamovaném názvu. Péče na mě dýchá mateřskou láskou, odvážím se přiřadit takovou formu vztahu i Hospodinu. Jsem chudý a nuzný, Pán však o mne pečuje. Díky Jeho péči smíme i my pečovat. Byl bych tedy pro to, abychom zůstali Vězeňskou duchovenskou péčí – a do ranku Vězeňské služby bych s radostí zahrnul i nově vzniklý referát služby duchovní.⁴⁰

Generální ředitel Vězeňské správy ČR Luděk Kula prohlásil při podpisu dohody o duchovní službě ve věznicích: „Práce duchovních se stala nedílnou součástí vězeňské služby. I řadoví zaměstnanci již chápou, jak důležitá je pomoc církvi a náboženských společností v procesu působení na vězně. Dohoda je proto nesmírně významná a v současnosti si už nedokážu představit, že by duchovní ve věznicích nepůsobili, přestože začátky nebyly vůbec jednoduché.“⁴¹

V pomyslném rámci vývoje duchovní péče v českých věznicích, stojí již v předchozích kapitolách zmíněná Vězeňská duchovenská péče. Jedná se o jiný způsob, než je volné působení duchovních a vzhledem k jeho provázanosti s Vězeňskou službou České republiky, se jím budeme zabývat podrobněji, neboť se blíže váže k tématu této práce. Její struktura a stanovy, které jsou úzce provázány se zákony, kterými se řídí Vězeňská služba České republiky, umožňuje celkově snazší pole působnosti, nežli předchozí výše uvedený způsob výkonu duchovního působení. Zákon č. 169/1999Sb. výslovně jmenuje úkony, kterými se jednotlivé, státem uznané, církve mohou projevovat při poskytování duchovní péče odsouzeným: konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených., individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům. Dále vedením studijních hodin z výkladů náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků, pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců., při přípravě odsouzených k jejich propuštění a dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.⁴²Na půdě vzdělávacího institutu Akademie Vězeňské služby se pravidelně

⁴⁰ Evangelický týdeník—ISSN—0139—505X. Roč. 84, č. 8(1999), s. 1-2

⁴¹ KULA, Luděk, *Dohoda vymezení duchovní služby ve věznicích.*, s. 30 In: České vězeňství 3/2008

⁴² JŮZL, Miloslav *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi.* In: Institut mezioborových studií: Brno 2011—ISBN978-80-87182-03-1.Vyd. 1, s. 106-108

konají semináře, kde zástupci VDP vedou diskuze s odborníky pohybujícími se v oblasti penologického prostředí.

Role garanta, kterou Vězeňská duchovenská péče má vůči Vězeňské službě České republiky ji zavazuje postupovat při výběru nových členů přes poměrně složité přijímací řízení. Základem pro přijetí nového potenciálního kandidáta na post duchovního je doporučení jeho mateřské církve. Doporučení pro přijetí na funkci kaplana Vězeňské duchovní služby, vydává těm členům, kteří se osvědčili po dobu jednoho roku v pozici dobrovolníka (vykonávali službu pod vedením bez nároku na odměnu). Následuje klasický vstupní pohovor před výkonným výborem Vězeňské duchovenské péče, který má rozpoznat a posoudit motivaci a předpoklady adepta. Rozhoduje se hlasováním členů Výkonného výboru a v případě přijetí je hlavním kaplanem představen tzv. „kmotrovi“ v místě jeho nového působiště, který má za úkol nováčka seznámit s penitenciárním prostředím, s předpisy, kterými se musí řídit a upozorní na úskalí, na která si musí dávat pozor. Pro práci kaplana je nutné projít i klasickým výběrovým řízením jako řadový příslušník s rozdílem psychologického vyšetření, které je zde nahrazeno právě doporučením Vězeňské duchovenské péče, bez něhož ředitel věznice nemůže funkci kaplana obsadit.

Je potřeba si uvědomit, že na pozici kaplana musí mít člověk nejen vlastní vnitřní povolání, ale především náuru. Ze své pozice, kdy mám možnost s jednotlivými kaplany občas hovořit, mohu tento fakt slyšet z více stran. V zásadě jde o to, že odsouzení mnohdy vidí příležitost k rozhovoru s kaplanem spíše ve smyslu prosazení vlastních zájmů, než skutečnou touhu po duchovní útěše. Jak říká kaplan teplické vazební věznice: *„Setkání s kaplanem je dobrovolné. Zájem o něj hrubým odhadem projeví mezi deseti až dvaceti procenty vězňů. Zpravidla to znamená, že s ním mluví jednou z nějakých ne čistých důvodů a tím to končí. Pokud bychom počítali jen ty, kteří mají dlouhodobý zájem, tak tam se odhaduje, že jde o pět až deset procent vězňů.“*⁴³ Systém vězeňského kaplana je postaven na jakési dobrovolnosti. Kaplan má svou skupinu vězňů, se kterými má pravidelně biblické čtení, ale požádat o duchovní službu může v podstatě každý. *„Nechodím za těmi, kteří mě nechtějí. Nenazvala bych to ani zpovědí, co pak následuje. Spíše povídání, kde si řeší svou trestnou činnost, za kterou sedí, a některým je*

⁴³ <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/vezni-kaplani-vazba-nabozenstvi.A181127--193614--domaci> 14.11.2019

to líto. Velmi časté pak je, že se jim rozsypala jejich rodina, a tak to potřebují s někým probrat.“⁴⁴říká kaplanka Matulíková.

Každý člen Vězeňské duchovenské péče, vykonávající službu duchovního, musí podepsat tzv. ‚prohlášení člena VDP‘, kterým stvrzuje, že byl seznámen s legislativou související s výkonem služby a ‚kodexem ekumenické spolupráce Vězeňské duchovenské péče. Cílem samotným je spolupůsobení při vytváření morálního povědomí odsouzených nutného pro jejich úspěšné zařazení do společnosti po ukončení výkonu trestu. To znamená, že duchovní služba nekončí odpykáním trestu, ale i zajištěním péče o odsouzené po jejich propuštění na svobodu. Jen tak se může předejít případné recidivě. Je nutné spolupracovat i s probační a mediační službou, aby nezůstalo pouze u duchovní pomoci, ale bylo postaráno i o existenční zajištění po propuštění.

3.3.3. Současná situace a výhled do budoucna

Duchovenská péče, jak jsme z kontextu předešlých kapitol mohli vyrozumět, prošla od ‚Sametové revoluce‘ vývojem, který můžeme nazvat vývojem pozitivním. V současné době je asi nejpalčivějším problémem nedostatečné personální pokrytí především z řad uniforem, což podle slov pardubického kaplana Mgr. Tomáše Kvasničky výrazně komplikuje službu v oblasti duchovní péče. Tím je myšlena především časová zaneprázdněnost dozorců a z toho vyplývající současný stav, kdy navádění odsouzených na duchovní pohovory a k ostatním službám zdejšího kaplana se děje se zpožděním a to pochopitelně komplikuje situaci ve vzájemné komunikaci. Tato situace má již ráz dlouhodobého charakteru a je na snadě, že pouhé přidávání na platech řadovým příslušníkům tuto situaci nevyřeší.

Co se týká celkového výhledu na nadcházející roky, bude spíše snaha řešit tuto situaci modernizací zabezpečovacích prvků a tím snižováním potřeby lidských zdrojů. Tento trend může sice pomoci snižovat náklady na personální pokrytí, ale zároveň může vést k odlidšťování vězeňského prostředí. Už jenom fakt, že v koncepci vězeňství do roku 2025 se o duchovní péči příliš nehovoří. Působí až dojmem, že základem úspěšného resocializačního potenciálu českých věznic mají být především psychologicko – pedagogické přístupy k odsouzeným. V současnosti kvůli přeplněným kapacitám roste agresivita, o případech šikany vězni raději mlčí. Pracovníci věznic se snaží konfliktům předcházet například tak, že

⁴⁴ <https://plus.rozhlas.cz/vsichni-jsme-schopni-vseho-tvrdi-vezenska-kaplanka-ktera-ma-vlastni-klic-od-7953727>

14. 11. 2019

vytipují vězně, kteří by mohli být možným objektem násilí (například fyzicky slabší odsouzenci či homosexuálové) a naopak možné agresory. Cílem je, aby se vězni z těchto dvou skupin nikdy nepotkali. Právě kaplan má jedinečnou příležitost, dát podnět na přesunutí vězně na jiné oddělení, protože mnohdy je on tím jediným, který se o šikaně dozví. Na kaplany se obrazejí vězni s důvěrou s vědomím, že jsou vázáni zpovědním tajemstvím, ale i mimo zpověď jsou ochotni sdělit ze svého ‚tajného života vězňů‘, více než komukoli jinému. Právě tento v předešlé větě v uvozovkách zmíněný termín je vyjádřením toho, že před vězeňským personálem zachovávají odsouzení pořádek a své účty a projevy agrese si vyřizují tak, aby se personál nic nedozvěděl. Z toho vyplývá fakt, že devadesát procent odsouzených, na nichž byla páchána šikana, raději při ošetřování fyzických následků udají jako důvod vzniku těchto poranění uklouznutí ve sprše apod.

Pokud nastane situace, že dotyčný se při zpovědi nebo mimo ni s tímto svěří kaplanovi, je potřeba učinit taková opatření, aby situace byla řešena s velikou citlivostí. Přeražení na jiné oddělení musí proběhnout ‚z jiných důvodů‘ s ohledem na fakt, že jakékoli nepromyšlené řešení vzniklé situace povede nejen ke ztrátě důvěry, ale zároveň může situaci odsouzeného dramaticky posunout k horšímu. Nehodí se, abych v této práci používal slangové výrazy, kterými označují odsouzení spoluvězně, kteří si stěžují, ale čtenáři musí i tak dojít, co takové označení sebou přináší. *„Jako kaplanka mám klíč od vězení, přístup k vězeňskému systému a mohu lépe spolupracovat s kolegy. Třeba když někdo potřebuje psychologa, mohu ho kontaktovat napřímo. Je to už služba na profesionální úrovni.“*⁴⁵ Dobrovolník je pak závislý na tom, jak mu zařízení vyjde vstříc. Toto je svědectví Jany Matulíkové, která je kaplankou ve věznici Vinařice a dobrovolnicí pro věznici na Pankráci. Vystihuje tím již výše zmíněnou úvahu o potenciálu, který drží kaplani ve svých rukou v kontrastu s omezenými možnostmi dobrovolníků

⁴⁵ <https://plus.rozhlas.cz/vsichni-jsme-schopni-vseho-tvrdi-vezenska-kaplanka-ktera-ma-vlastni-klic-od-7953727>
14. 11. 2019

4. SAMOTNÁ SLUŽBA NA PŘÍKLADECH VYBRANÝCH VĚZNIC

Výběr věznic, na kterých chci ukázat duchovenskou praxi kaplanů byl daný tím, že některé z nich jsem osobně navštívil, nebo mě něčím zaujaly. Vidím jako užitečné ukázat, jak služba probíhá v konkrétních situacích, ve kterých jsem se snažil zachytit službu jak z pohledu kaplanů samotných, tak i pohledem speciálních pracovníků a v neposlední řadě pohledem samotných odsouzených. *Ve vězení obvykle působí jeden kaplan, výjimečně jsou k dispozici dva z různých církví a ve dvou případech má jeden kaplan na starosti dvě věznice. Podle zákona platí, že tuto funkci může vykonávat jen teologicky vzdělaný profesionál ze státem uznané církve, která má tzv. zvláštní práva pověřovat své členy ke službě v jiných institucích, jako jsou nemocnice, věznice a armáda. V úvahu tak přichází pouze duchovní římskokatolické církve, pravoslavné církve nebo protestantských církví, jako je třeba Českobratrská církev evangelická nebo Církev československá husitská. Podmínkou také je, že předtím docházeli do věznice nejméně jeden rok jako dobrovolníci.*⁴⁶

Není snadné pojmout službu objektivně z toho důvodu, že každá věznice má svá specifika, odvozená jak od stupně zabezpečení, tak i od toho, jedná-li se o věznici nebo o vazební věznici. I od samotné osobnosti kaplana se odvíjí směr, kterým se bude služba ubírat. Dalším zásadním prvkem je i otázka provázanosti a vzájemné spolupráce nejen mezi kaplany a duchovními z řad dobrovolníků, ale i ve vztahu k psychologům, speciálním pedagogům a vychovatelům. Jenom pokud tyto faktory jsou naplněny vzájemnou snahou vyjít si navzájem vstříc, může celý systém fungovat a plně se rozvíjet všemi zmíněnými směry. Pochopitelně pokud jednu z těchto složek v péči o odsouzené vynecháme, bude v konečném hodnocení úspěšnosti v působení na odsouzené chybět.

4.1. Věznice Valdice

Tuto věznici jsem do svého pojednání zařadil proto, že ji pravidelně navštěvuji v rámci své služby a také z toho důvodu, že v ní přes dvacet let působil Aleš Jaluška, jeden ze zakladatelů Vězeňské duchovenské péče a jehož zkrácený profesní životopis jsem zmínil.

⁴⁶ FILIPOVÁ, Kateřina. *Dozorci za zády a mříže. I tak jsou kaple pro vězně místem svobody.* In: Právní rádce—ISSN 1210-8332—Roč. 24, č. 3 (2016), s. 68-71

Věznice má své historické kořeny už v roce 1627, když na místě, kde nyní stojí, započal Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna stavbu kartuziánského kláštera. Když byl v roce 1782 řád kartuziánů zrušen, bylo vybavení kláštera rozprodáno v dražbách a až do roku 1855 klášter pustl. Roku 1856 vznikla z kláštera věznice pro nejtěžší zločince a jako jeden z prvních do ní byl přiveden známý loupežník Babinský. V polovině 19. století dochází k rozsáhlým rekonstrukcím. Jedenáct let - do roku 1868 obstarávaly službu kolem zhruba 800 vězňů 20 milosrdných sester kongregace sv. Karla Boromejského, ostrahu a o dodržování disciplíny zajišťoval vrchní inspektor trestnice se svými podřízenými.

Po tomto roce sestry trestnici opouštějí a správu přebírá prozatímní ředitel věznice. Početní stav odsouzených se postupně snižuje, až se v roce 1906 ustálí na počtu zhruba 300. Jejich střežení obstarává vojsko. Pro naši práci je zajímavé, že nejtěžším zločincům je umožněno denně navštěvovat kapli, ostatním odsouzeným pouze o svátcích a v neděli.

V roce 1928 nese věznice název „Mužská trestnice v Kartouzích u Jičína. Po reorganizačních procesech během následujících let se v roce 1938 nazývá „Ústav pro choré a mladistvé trestance ve Valdicích.“ V době fašistické okupace byla v trestnici zřízena vyšetřovna gestapa. V částech které sloužily pro výkon trestu a ve které sloužili čeští dozorcí, sloužily za druhé světové války jako prostory pro český odboj. Poté co byli prozrazeni, byli dozorcí odvedeni do koncentračních táborů a jména pěti z těch, kteří se nevrátili, jsou vyrytá na pamětní desce před věznicí.

Mezi lety 1948 až 1990 se počet odsouzených rozrostl až na neuvěřitelných 2700 vězňů. Tito odsouzení pracovali pro státní firmy, které měly pracoviště přímo v prostorách věznice. Po amnestii v roce 1989 klesl počet odsouzených na 500, ale do roku 2011 se stačil opět navýšit na 1200 odsouzených. Po amnestii presidenta Klause v roce 2013 se jejich počet snížil postupně na 960.

Duchovní službu zde zajišťuje Pavel Zvolánek z církve Adventistů sedmého dne a zároveň předseda Vězeňské duchovenské péče. Dále ve Valdicích slouží husitský farář Aleš Tomšík a římskokatolický kněz Zbyněk Pavienský. Pavel Zvolánek zabezpečuje pro zájemce studium, výklad bible, diskusi nad biblickými texty v rámci náboženské komunity za účasti odsouzených různých náboženských vyznání. Aleš Tomšík zajišťuje výuku náboženství a ostatní pastorační aktivity. Věnuje se též individuálním rozhovorům. Poslední z výše jmenovaných kaplanů Zbyněk Pavienský má jako hlavní cíl vedení k náboženské tolerantnosti mezi odsouzenými různých vyznání. Také on zajišťuje individuální pastorece a setkání

zájemců o studium bible. „*Vězeňská duchovenská péče je ekumenickou záležitostí sdružující devět církví. Rád bych, aby to tak fungovalo všude. Různé dogmatické překážky se většinou snažíme nechávat před branami věznice.*“⁴⁷Všichni jmenovaní kaplani mají na starost přibližně 40 odsouzených, kteří projeví o kaplanskou službu zájem.

Poslední skupinou, která se podílí na duchovní péči o odsouzené ve Valdicích, jsou zástupci z řad Svědků Jehovových, kteří do věznice docházejí dvakrát do měsíce na 2 hodiny a věnují se výuce náboženství. Účastní se přibližně 10 odsouzených. Stejnou frekvenci návštěv dodržují i představitelé Pravoslavné církve, kteří kromě výuky náboženství, slouží v prostorách vězeňské kaple Mši svatou. Jejich aktivit se účastní 10-20 odsouzených, původem především z post-sovětských republik. Vězeňská kaple se kromě bohoslužeb využívá také pro besedy s lidmi, kteří do věznice přišli svědčit o tom, jak do jejich života zasáhl Bůh i pro vystoupení kapel, jejichž texty jsou spjaté s náboženskou tematikou.

4.1.1. Bohoslužba ve vězení v uplynulých letech

V této podkapitole uvedu osobnost Josefa Kordíka, který stejně jako již zmíněný Aleš Jaluška, sloužil ve Valdicích. Narodil se 1. srpna 1948 v Jilemnicích. Poté co vystudoval střední průmyslovou školu textilní, pokračoval studiem na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. V roce 1975 byl vysvěcen na kněze a byl poslán sloužit do Bíliny, kde působil dva roky. Duchovní službu vykonával v Libčevsi, malé vesnici v Českém středohoří. Tam se začal stýkat s lidmi z undergroundu. V roce 1977 podepsal Chartu 77. V souvislosti se zmíněnými skutečnostmi následovaly výslechy Státní bezpečností. Toto období shrnuje ve své knize ‚Kniha, která by nemusela být.‘ V roce 1981 byl zbavený státního souhlasu pro kněžskou službu. Aby mohl vykonávat alespoň práci, která ho baví, vyučil se uměleckým kovářem. Kněžskou službu mohl opět vykonávat až po roce 1989, kdy mu byla přidělena farnost v Železnici u Jičína, kde žije dodnes. Ve Valdické věznici slouží od roku 1990.

Stejně jako ‚venku‘ či jinak ‚za zdí‘ slouží i ve Valdické věznici každou neděli katolickou mši svatou. Z jednotlivých ubytoven se na mši sejde cca. 35 odsouzených, z tohoto počtu k svatému přijímání přistupuje cca 15 procent. Jedná se o muže různých národností a etnik. Není výjimkou, že vedle sebe sedí Češi, Romové i černoši. Mše svatá se nijak zásadně neliší od bohoslužeb, jak je známe z kostelů. Kázání je poměrně náročné a z tohoto důvodu nechává

⁴⁷ JALUŠKA, Aleš. *Naivní snílek ve valdických kartouzích aneb Novoroční ohlédnutí za šesti lety vězeňské pastorační péče.* In: Český týdeník.—ISSN 1211-0302—Roč. 2, č. 104 (19960103), s. 9

kněz některé odsouzené znovu číst určité pasáže ze čtení. Chce tím dosáhnout toho, aby se odsouzení snažili sami o přečteném přemýšlet. Tento způsob spolu s autoritou pana faráře má za následek, že je možné při mši udržet ticho. Nemalou mírou k tomu přispívá i jeho více jak dvacetiletá praxe.

Nyní nahlédněme do života odsouzených, jak oni vnímají mši, co jim osobně přináší. Pohledů a pohnutek těch, kteří se mše účastní, je více, a ne všechny jsou z touhy po duchovnu. Někteří jdou na mši pouze ze zvědavosti, jiní z výčitek svědomí. Jen pojmy jako ‚udělat se lepším‘ či z nějakého ‚prospěchářství‘ zde můžeme vynechat. Ty mohou platit ‚venku‘ nikoliv zde ‚za zdí‘. Naopak zde se odsouzení, navštěvující mši svatou, setkají spíše s posměchem či urážkami. Takže pokud pomineme určitou část odsouzených, kteří si jdou sednout do lavice za účelem, aby směnili pytlík kávy za cigarety, zůstává tu ještě skupina, která skutečně hledá a touží po Bohu.

4.1.2. Zpověď vraha

„Říká se, že hodnota společnosti se zpravidla nejlíp pozná na stavu jejího vězeňství.“⁴⁸ Pro představu co pro odsouzené (v tomto případě doživotně) může duchovní služba v penitenciárním prostředí znamenat, použiji toto svědectví:…“ Z vlastní zkušenosti však vím, že stejně jako venku je mnohé spíš na jedincích a jejich moci, tak i za těmi nejsilnějšími zdmi a mřížemi záleží hlavně na profesionalitě a prosté lidskosti… jen ta nás dokáže posunout dál na obou stranách. Bylo by sice nespravedlivé říct, že jsem ji za téměř 17 let ve výkonu trestu odnětí svobody nenašel jinde než u duchovních, nicméně právě díky (jejich) působení lze pochopit, že existují ještě vyšší hodnoty a k těm nás opravdu nemůže dovést nikdo jiný…“ K tomuto obratu však nedochází přirozenou cestou. Základem je přiznat své pochybení, projevit účinnou lítost. „*Prostředky kajičnosti sledovaly nejen důsledky zlého jednání, ale byly křesťanskou tradicí pěstovány i jako forma prevence.*“⁴⁹ Záměrně zde vynechávám jméno citovaného odsouzeného neboť je známé z větší mediální kauzy a pro účel této práce nepokládám za nutné jeho jméno uvádět. Nicméně odsouzený se pod svoji výpověď podepsal a je možné jej dohledat (poznámka pod čarou.)

⁴⁸ FRANCOVÁ, Eva, *Duchovní péče ve věznicích Valdice*. In *České vězeňství /2012*, s. 40

⁴⁹ AMBROS, Pavel. *Doprovázet, rozlišovat a integrovat*. Vyd. 1. Refugium Velehrad Roma, 2016

4.1.3. Další aktivity ve Věznici Valdice

Jak bylo již výše zmíněno, kázání p. Mgr. Kordíka jsou záměrně náročnější proto, aby vedla odsouzené k potřebě se zamyslet a vložit do pochopení kus svého ‚já‘. Z těchto důvodů je umožněno těm, co se touží dozvědět více a dojít k hlubšímu poznání toho co se při mši svaté četlo v kázání, navštívit v pondělí a v úterý tzv. biblickou skupinu. Zde můžeme vidět, že nasazení duchovního ve snaze rozšířit spirituální obzory odsouzených je opravdu veliké. Za zmínku patří i působení dalšího duchovního, tentokrát z řad církve Adventistů sedmého dne Josefa Dvořáka, který též nemalou měrou přispívá k prohloubení duchovního života odsouzených ve Valdické věznici. *Velmi užiteční mohou být duchovní zvláště při práci s rodinami odsouzených či po propuštění odsouzených z výkonu trestu. Rovněž můžete nabídnout věznici spolupráci volnočasových aktivit pro odsouzené. Pro jakoukoli činnost, kterou byste chtěli v této oblasti uskutečnit, je velmi důležité vaše odpovědné rozhodnutí. Než se budete rozhodovat, snažte se o tématu i praxi dozvědět co nejvíce. Rozvažte, co by této vaší roli řeklo vaše nejbližší okolí, jaké jsou vaše osobní možnosti tento náročný úkol vykonávat.*⁵⁰

4.2. Věznice Znojmo

Když jsem vybíral další věznici, na jejímž příkladu bych mohl nejlépe přiblížit duchovní službu, přišla mi věznice Znojmo vhodná z toho důvodu, že je kolem ní velice živo...Nedokáži úplně racionálně tento fenomén vysvětlit, ale je dost možné, že se na tomto faktu výrazně podílí extrovertní způsob života obyvatel jižní Moravy. Když jsem použil termínu ‚velice živo‘, měl jsem tím na mysli, že o věznici se hodně píše v časopise České vězeňství. Zástupci duchovní péče této věznice mají širokospektrální rozsah své činnosti a v neposlední řadě se v této věznici věnují velmi aktivně drogové problematice, což znamená, že i duchovní služba zde má jiná specifika oproti ostatním věznicím.

Nejprve stručná historie Znojenské věznice. Historické kořeny, spjaté s vězeňstvím v tomto městě, sahají až do 13. století. V dochovaných písemnostech je zaznamenán např. výslech a odsouzení ženy, obžalované z čarodějnictví, jak se trestala krádež v 15. a 16. století, či práce městského kata. První zmínka o věznici je ze dne 18. ledna 1853, kdy byl ministerským nařízením č. 10, zřízen v budově zvané taverna v Obrokové ulici krajský soud.

⁵⁰ NOVÁKOVÁ, Lenka. *Práce duchovních s odsouzenými*. In: Český zápas—ISSN 03223-1321. Roč. 90, č. 21 (20100516), s. 3

Mimo ostatních zmiňovaných byl obsazen také personálem věznice. Ta byla zřízena z původního františkánského kláštera na ulici Přemyslovců. Kdysi byla tato ulice osázena akáty, odtud tedy znojemské rčení ‚je na akátové uličce.‘ Práce na nové věznici a budově soudu, tak jak ji známe dnes, započaly v roce 1912, i když teprve až o rok později bylo oficiálně městem staveniště pro tento účel předáno státu. Stavba měla být dokončena do roku 1915, ale předána do užívání byla až v roce 1918. Činnost soudu v něm započala dokonce až o rok později. Věznice měla 15 společných cel, 80 určených pro samovazbu a kapacitně byla postavena pro 150 vězňů. Zhruba od roku 1956 do Sametové revoluce její prostory nesloužily k původním účelům, ale bylo zde zřízeno středisko pro výuku kuchařů pohraniční stráže. Jako věznice počala být opět využívána oficiálně od 11. listopadu 1996, kdy proběhla kolaudace předešlé rozsáhlé rekonstrukce, která si vyžádala 260 miliónů korun.⁵¹

4.2.1. Duchovní služba ve Znojemské věznici

Duchovní službu zde zajišťuje Milan Plíšek za římskokatolickou církev a Valentina Matúšová jako ekumenický zástupce všech státem uznaných církví, ačkoli sama pochází z pravoslavné církve.

Na úvod slova Mgr. Milana Plíška: „Mým úkolem není hodnotit vězně, pouze jim duchovně posloužit.“ Farář Milan Plíšek kromě toho, že vykonává funkci administrátora několika farností v okolí Znojma, je i pověřený duchovní péčí o věznici Znojmo. Tuto službu vykonává již téměř 20 let. Zde je pár postřehů na problematiku, na kterou se v této práci zaměříme. Ve vězení slouží mši svatou v malé kapličce. Častokrát přijdou i vězni, kteří na mši svaté nikdy nebyli, což bývá občas problém, protože komunikace poněkud vážne. Na druhou stranu jsou někteří vděční za duchovní chvíle a pozorně naslouchají. Co se týká počtu, většinou se jich sejde sedm až deset. V roce 2009 dokonce ve vězeňské kapli proběhl křest jednoho odsouzeného. Tuto výjimku musel povolit tehdejší biskup. Na přání vězňů p. farář Plíšek střídá mši svatou s výukou katechismu. Soustřeďuje se na desatero Božích přikázání, žádnou těžkou filosofii, zkrátka praktické věci týkající se života člověka. A nakonec nesmíme vynechat osobní rozhovory. Vězňům nosí duchovní knihy, katolický týdeník, salesiánský magazín. Jak přiznává, má málo času a k této službě musí nastudovat velké množství literatury. Snaží se přispět svou měrou do snahy ostatních specialistů, se kterými spolupracuje

⁵¹ <https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/informacni-servis/historie> 15.11.2019

na velmi nesnadném úkolu – totiž pomáhat spolupřetvářet srdce těch, kteří se jednou dostanou ven na svobodu tak, aby se již znovu nemuseli vrátit.⁵²

Dvaadvacet kaplanů a duchovních, působících pod záštitou Vězeňské duchovenské péče v rámci Vězeňské služby ČR se sjelo do Znojenské věznice na seminář, jehož hlavní téma se týkalo možností vzdělávání odsouzených. Seminář zahájila Renata Balcarová, t.č. předsedkyně Vězeňské duchovenské péče. Následoval proslov prvního zástupce ředitele Znojenské věznice, který přiblížil úroveň vzdělávání Znojemských odsouzených. O konkrétních možnostech vzdělávání na jednotlivých oddělení promluvili postupně speciální pedagogové. Jeden ze zdejších - Tomáš Fráňa, vede program aktivit, jak na tzv. Toxi oddělení, tak na bezdrogové zóně s terapeutickým zacházením. Je zde místo pro 33 odsouzených, kteří zde mohou využít skromnou posilovnu a keramickou dílnu. Venku pak parčík určený k vycházkám a také skleníky, kde v rámci terapií se odsouzení věnují pěstování zeleniny i květin. Toto oddělení je zaměřené, jak je z výše uvedeného zřejmé, na práci s odsouzenými, kteří před nástupem do výkonu trestu užívali drogy. Jak pedagog Fráňa podotýká, programy působí na odsouzené tak, aby se u nich dosáhlo stavu, kdy nebudou mít potřebu se k drogám opět vracet. Jak se daří rozvíjet vzdělávání odsouzených na Toxi oddělení, o tom pohovořila psycholožka Květoslava Štrublová. Toto oddělení je kapacitně řešené pro dvaadvacet odsouzených a ve Znojmě funguje od roku 2003. Po zasedání VDP následovala přednáška Vladimíra Kalety, který je nově přiděleným kazatelem pro Znojemskou věznici.⁵³

4.2.2. Spolupráce s Farní charitou Tábor

Smyslem programů zacházení je kromě jiného i úspěšné začlenění odsouzených zpět do společnosti. V souvislosti s tímto dochází ke spolupráci (nejen) Znojenské věznice s organizacemi, které mají za cíl v této snaze pomáhat. Jednou z těchto organizací je Farní charita Tábor, centrum Auritis. Zaměřuje se především na poradenskou činnost, sociální práce a pomoc klientům (jak by se správně mělo odsouzeným říkat), kteří dokončili léčbu z drogové závislosti. Věnuje se též HIV pozitivním, kterým kromě jiného zprostředkovává léčbu. Dále pořádá vzdělávací programy pro spolupracující profese. Pracuje rovněž v terénu, kde se zaměřuje na monitoring a následné předávání informací a v neposlední řadě pak krizovou

⁵² Srov. KURDÍKOVÁ, Ludmila. *České vězeňství*. č.. 1/2009, s.41

⁵³ Srov. Tamtéž s. 13

intervenci či zajištění použitých injekčních stříkaček a jehel. Zprostředkovává kontakt ve formě návštěv již propuštěných vězňů s těmi, co si ještě odpykávají trest odnětí svobody. Tento probační program má u posledně jmenovaných za cíl omezit strachy a obavy z toho, co je čeká po propuštění. Je dobré zmínit také výstavy obrazů z rukou odsouzených, které Farní charita vystavuje v Táboře pro veřejnost. Závěrem stojí za zmínku i plánovaná pomoc specialistům na Toxi oddělení formou školení a poradenství

4.2.3. Pout' na Velehrad, křest, duchovní koncert

Na pout' na Velehrad se za odsouzené vydali kaplanka Mgr. Valentina Matušová, Ph.D. a terapeut a vychovatel v jedné osobě Mgr. Vladimír Finda. Na pouti rozdávali keramická srdíčka, přítomným tak mohli přiblížit činnost odsouzených za mřížemi Znojenské věznice. Představili činnost, kterou se zabývají s odsouzenými, aby se mohli po propuštění úspěšně zařadit do běžného života. Jde hlavně o celkovou změnu jejich smýšlení, hodnotového žebříčku. Nalézt smysl života a být schopni pracovat na odčinění svých dluhů vůči společnosti, rodině, ale i vůči sobě. Jak říká Mgr. Finda: „Práce s odsouzenými je výchovný proces. Když se podaří pomoci alespoň pár odsouzeným, kteří budou mít snahu a vůli změnit svůj život a nevrátit se zpět do vězení, má tato práce smysl a hluboký duchovní rozměr.“⁵⁴ Dalším počinem kaplanky Mgr. Matušové byla několikaměsíční příprava odsouzených na křest. Křest proběhl ve vězeňské kapli, kde jej připraveným odsouzeným udělil biskup Olomoucko – brněnské eparchie ThDr. Izaiáš Slaninka. Spolek duchovní pomoci Bučovice Matěje Nového uspořádal ve spolupráci s kaplankou Matušovou duchovní koncert, jehož součástí bylo i svědectví bývalých vězňů, kteří se po propuštění úspěšně zařadili zpět do společnosti. Nad potřebou církve na poli kultury se zamýšlí také Pavel Ambros: „*Nejen církev má zapotřebí citlivého vztahu ke kultuře, ale i svět kultury potřebuje pastorační péči. Pastorační působení vede nejen k akulturaci, ale též k poznání hranic kultury. Církev je povinna zakládat takové instituce a vyvíjet takovou činnost, které mohou promlouvat do světa kultury.*“⁵⁵ Tato hudební skupina svými písněmi pomáhá kaplanům po celé republice. Její zaměření je specializované na „problémové“ vězně a recidivisty, kteří odmítají pomoc přímo z rukou kaplanů. Svými texty se snaží oslovit odsouzené, a když někdo z nich přijde s tím, že by se o Bohu chtěl dozvědět více, odkážou ho členové kapely na místního kaplana. „*Důvod této mé činnosti je, že jsem byl kdysi osloven jako odsouzený výkonu trestu a díky Vězeňské*

⁵⁴ <https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/duchovni-sluzba/velehrad-2017/> 17.11.2019

⁵⁵ AMBROS, Pavel. *Církev-kultura-spolecnost-misie*. Velehrad-Roma-Centrum Alletti. 2000, s. 59

duchovenská péči jsem se jako bývalý vězeň mohl opět zařadit do ve společnosti, obnovit rozvedené manželství a vychovat svoje děti v duchu lásky a úcty k Bohu a člověku.⁵⁶

4.3. Věznice Stráž pod Ralskem

4.3.1. Čím se tato věznice odlišuje od jiných

Tato věznice je svým způsobem tak trochu zvláštní. Je to dané zřejmě tím, že v její bezprostřední blízkosti stojí Akademie Vězeňské služby, na jejíž půdě ‚vznikají‘ noví příslušníci. Probíhají zde různé vzdělávací programy a semináře, mimo jiné také pro členy Vězeňské duchovní služby. Nachází se v Libereckém kraji, zhruba na půli cesty mezi Libercem a Českou Lípou. Vznikla z původních ubytoven, které sloužily pro pracovníky uranových dolů. Její historie se datuje od roku 1973. Mezi lety 1994 – 2001 sloužila zčásti i jako vazební věznice, v současné době je profilována jako věznice s ostrahou. Nás hlavně zajímá, že kromě zaměstnanosti vězňů patří mezi hlavní priority vedení věznice speciálně výchovné programy, mezi které se v rámci programů zacházení řadí i duchovní pomoc.⁵⁷

4.3.2. Semináře Vězeňské duchovenské péče a Vězeňské duchovní služby

Připomeneme si, že Vězeňská duchovní péče je spolek dobrovolníků, kteří ze svého volného času navštěvují odsouzené a Vězeňská duchovní služba jsou kaplani samotní, tedy kněží či jáhnové, popřípadě řeholní bratr či sestra, touto službou pověřeni. Seminář, který jsem zmínil v nadpisu této podkapitoly, se koná každoročně, podobně jako ve Znojenské věznici. Do Stráže se sjelo loni, tedy v r. 2018 rekordních třiasedmdesát zájemců.⁵⁸ Podotýkám, že tento seminář je otevřený i pro ostatní zaměstnance českých věznic. Zaměřen byl tentokrát na téma bezpečnost v rámci duchovní služby. Hlavního slova se ujal ředitel odboru výkonu vazby a trestu na Generálním ředitelství VS Pavel Horák a vedoucí stejného oddělení Pavel Holubec. Zmínil se o tom, jak je rád, že v současnosti jsou duchovní plně začleněni do vězeňské služby a jak je prospěšné si uvědomit důležitost semináře vzhledem ke specifčnosti vězeňského prostředí. Následovala přednáška ‚Zpověď za mřížemi‘, která

⁵⁶ <https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/duhovni-koncert-ve-veznici/> 17. 11. 2019

⁵⁷ <https://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem/o-nas/zakladni-informace> 17. 11. 2019

⁵⁸ ZVOLÁNEK, Pavel. *Seminář vězeňské duchovní služby a duchovenské péče*, In: České vězeňství. 1/2018, s. 35

zazněla z úst jednoho z vyučujících na akademii, Lubomíra Bajcury. Po těchto přednáškách a následné diskuzi byla představena věznice pohledem jejího ředitele Ladislava Blahníka. Poukázal na rizika, s kterými se při své službě mohou posluchači v praxi setkat. V rámci této řeči vyzdvihl i výbornou spolupráci s místním kaplanem a členem VDP Martinem Škodou, který byl vyznamenán za zásluhy dnes už bývalým ministrem spravedlnosti Robertem Pelikánem.

4.3.3. Programy zacházení

Smyslem a významem těchto programů, se budu zabývat v této podkapitole. Pro přiblížení si dovolím citovat právě výše zmíněného P. Martina Škodu: *„Nutno říci, že duchovní chápe svoji službu ve věznici vždy v kontextu se životem církve. Vždyť již první pokusy o nápravu vězňů byly prováděny stejnými prostředky, kterými se církve snažily obracet hříšníky. Ve věznicích byly zaváděny klášterní režimy, do života vězňů byly zaváděny zákazy mluvení, zákazy jakékoli jiné než předepsané činnosti a další předpisy podobné zásadám života v některých kláštorech“*⁵⁹

Kaplani poté, co se stali nedílnou součástí personálu jednotlivých věznic, měli za úkol nejen se starat o duchovní, ale též o fyzické potřeby vězňů. V návaznosti na to spolupracovat s dobrovolníky a jinak humánně zaměřenými organizacemi. Už František Josef Řezáč, zakladatel moderního českého vězeňství, prosazoval ve svých reformách komplexnost v péči o vězně. Kromě strážných, měli být kaplani, lékaři a učitelé trvalým personálem. Z toho vyplýval velký důraz na vzdělání, disciplínu, morálku a dobrou zdravotní kondici. Do budoucna bylo jeho prioritou pravidelné vysluhování svátostí, stejně tak i pružná duchovní pomoc.

V současné době z tohoto modelu vychází i přední odborníci z oblasti penologie. Změna existenciální orientace odsouzených je základem k jejich úspěšné resocializaci. Pochopitelně vzhledem k současné sekularizované společnosti nelze myšlenky F.J. Řezáče plně realizovat v kontextu tehdejší doby, kdy situace ve společnosti byla podstatně jiná a postavení církve bylo vnímáno s větší autoritou. Jde o to, aby současná práce pedagogů, psychologů a ostatních odborných pracovníků, byla provázána se službou kaplanů a nevylučovala duchovní složku ze své odborné činnosti. Předpokladem je dobrovolné rozhodnutí jednotlivých

⁵⁹ ŠKODA, Martin. *Programy zacházení z pohledu duchovního*. In *České vězeňství* 2/2011, s. 17

odsouzených, ale právě hloubka uvědomění ostatního personálu může zařadit duchovní složku do odborného zacházení s odsouzenými naprosto přirozeným způsobem.

4.3.4. Projekt ‚Vězňova cesta‘

Tento program probíhá po celém světě pod záštitou organizace Prison Fellowship International. Je založen na příběhu Ježíše Krista, pojatého evangelistou Markem. Odsouzení často uvíznou v začarovaném kruhu svých špatných rozhodnutí, které nakonec končí trestnou činností. Těm, kteří si uvědomují tento bludný kruh a nechtějí se mu dál poddávat, je určen tento projekt. Pomocí tohoto detailně propracovaného interaktivního programu se v řadě věznic, nejen u nás, daří vytvářet skrze proškolené lektory změnu ve smýšlení odsouzených. *“Vývoj osobního života se odvíjí díky aktivnímu dialogu a vztahu k druhým lidem a k okolnímu světu.”*⁶⁰ Postupně jsou vedeni k zodpovědnosti a učí se správným rozhodnutím. Důraz je přitom kladen na správnou volbu v jejich chování v praxi. To znamená dodržování disciplíny a sebekázně, což vede ke kontrole jejich chování v kritických situacích. Důsledkem je řešení konfliktů bez agrese. Učí se pozitivním vlastnostem, díky kterým najdou jiné postoje, než je právě násilí a agrese. Mezi tyto vlastnosti patří především účinná lítost, a přijetí odpovědnosti za své činy. Ve Stráži /R. je vedením tohoto programu pověřen již zmíněný kaplan Mgr. Bc. Martin Škoda. Jak sám podotýká, program je výbornou predikcí pro další následnou činnost kaplanů a ostatních duchovních působících ve věznici.⁶¹

4.4. Věznice Pardubice

Historie této věznice sahá do roku 1889, kdy na základě zákona z r.1885 vídeňské říšské rady o zakládání zemských donucovacích pracoven také v Pardubicích v městské části u Židova byla zahájena stavba jedné z nich. Provoz pro 500 kárenců, jak se tehdy odsouzeným říkalo, byl zahájen k roku 1891. Konkrétně 1. listopadu tohoto roku bylo do pardubické donucovací pracovny umístěno prvních dvacet kárenců. Jejich úkol byl pečovat o 62 hektarů pronajatých i vlastních zahrad a polí. Poté, co byli postupně umisťováni další kárenci, byli zařazeni do tkalcovny, truhlárny, do natěračské a obuvnické dílny a také k výrobě kotlů. Z tehdejších 13 budov dvě z nich slouží dodnes tři, dvě z nich jako ubytovny pro odsouzené.

⁶⁰ CLARKE, Norris W. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal O., 2007, s. 74

⁶¹ <https://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem/novinky/projekt-veznova-cesta-pokracuje> 18.11.2019

Do donucovací pracovny byli zařazováni ti, u nichž nebyl předpoklad, že po propuštění z věznic, se budou v budoucnu živit poctivou prací, či existovalo podezření, že se budou nadále podílet na násilnostech. Tudíž se tu setkávali recidivisté s těmi, kteří byli právě propuštěni z vězení. Podle společného domácího řádu pro pražskou a pardubickou pracovnu platilo, že výdělek z práce káránců náležel zemskému fondu na pokrytí nákladů spojených s provozováním pracovny. Oficiálně tedy káránci neměli nárok na mzdu, ale v rámci udržení zájmu o práci mohli být odměňováni do výše 20-30 procent svého výdělku. Ten mohli odeslat své rodině, nebo si koupit něco z povolených požitků, což bylo především mléko, vejce, sýr, pečivo, ovoce, pepř a sůl. Na nákup piva muselo vydat ředitelství zvláštní souhlas. Kouření se zakazovalo, tabák se mohl pouze šňupat a to výhradně na povolení lékaře.

Velmi přísné disciplinární tresty za nedodržení kázně vedly delikventy k tomu, že se opakovanému nástupu bránili tím, že si záměrně způsobovali různá kožní či oční onemocnění, aby tak nástup oddálili. Na přelomu 19. a 20. století se postupně podmínky v pracovnách stávali humánnějšími. Povolovaly se různé pochutiny, zrušil se zákaz kouření, zlepšila se lékařská péče, dále káránci mohli sportovat, číst knihy a vzdělávat se. Také se rozšířilo množství pracovních oborů, například o kolářství, bednářství, výrobu kartáčů. Zároveň se v této době začal zvyšovat počet odsouzených za vykrádání trezorů a také za hazard.

Na rozdíl od Slovenska se po vzniku československé republiky spadaly pracovny dále pod pravomocí zemských úřadů. Až po roce 1921 bylo vše sjednoceno pod ministerstvo spravedlnosti. K roku 1930 si v pracovně odpykávalo trest něco málo přes 300 odsouzených pod dohledem 5 úředníků a asi 50 dozorců. Po té co došlo k okupaci, byl v roce 1943 zřízen v Pardubicích pracovní výchovný tábor a o rok později sběrný tábor, ze kterého byli lidé převáženi do koncentračních táborů. V sídle pracovny byla zřízena rovněž úřadovna pardubického gestapa.

Po válce z pracovny vznikl internační tábor pro vlastizrádce a německé zajatce. Byla sem převezena i část nemocných z valdické věznic. V roce 1949 převzalo pardubickou donucovací pracovnu pod svou správu ministerstvo národní bezpečnosti. Tím začalo 40 let postupného vzdalování se od humánně pojatého způsobu vedení vězeňství u nás. O rok později nový trestní zákon přejmenoval donucovací pracovnu na zvláštní útvar nápravného zařízení. Za další dva roky, konkrétně od března 1952 byly zařazeny do zdejšího nápravného zařízení ženy nejen odsouzené Státním soudem za kriminální činnost, ale také ty, které svými postoji dávaly veřejně najevo svůj nesouhlas s tehdejšími komunistickým režimem.

V roce 1960 se započalo s rozsáhlou přestavbou, jejímž výsledkem byla nová ubytovna s kapacitou 400 odsouzených, jídelny a kuchyně pro odsouzené, čtyř výrobních hal a prádelny. V té době zde byli do výkonu trestu zařazeni dočasně také muži. Jako nápravné zařízení pro ženy byla pardubická věznice vnímána až do roku 1998, s tím, že se od amnestie v roce 1990 několikrát změnila kategorizace nápravných skupin, byl i změněn název z nápravného zařízení na věznici a mezi roky 1994 až 2002 věznice sloužila i jako vazba pro obviněné ženy ze spádových okresů. Od roku 2004 je profilována jako ryze mužská věznice.

V současnosti zde vykonávají trest odnětí svobody muži ve středním a vysokém stupni zabezpečení, dále je zde oddělení ‚trvale pracovní nezařaditelných‘ a zvláštní oddělení pro výkon odnětí svobody mladistvých.⁶²

4.4.1. Rozhovory

Touto podkapitolou bych čtenáře rád seznámil s duchovní službou a aktivitami s ní spojenou, tak jak jsem je mohl zaznamenat svým pohledem. Zeptal jsem se místního kaplana, jakým způsobem nejčastěji poskytuje duchovní pomoc odsouzeným. Nejčastěji se jedná o individuální doprovázení. Pod tímto pojmem je především myšlena pomoc při řešení soukromých problémů, jak najít východisko při řešení situací ve vězeňském prostředí, tak i mimo něj. Ve vězeňském prostředí jsou to většinou komplikované vztahy se spoluvězni, zkrátka psychické problémy spojené s tísnivými podmínkami či nedostatkem soukromí. Mimo věznici to potom mohou být například zprávy o úmrtí člena rodiny, nebo v případech, kdy manželka podá žádost o rozvod.

Dalším způsobem poskytnutí duchovní pomoci je modlitba, odevzdání svých problémů Bohu a nalezení odpovědi jak je dále řešit. Spolu s tím je spojené požehnání, které si vězni vyžadují nejčastěji před eskortou či jinými změnami, které je vytrhují ze zaběhlého způsobu života a staví před ně nejistoty v různých podobách. Můžeme sem i zahrnout sloužení mše za zemřelého, kdy se sejde bez výjimky celé oddělení. Celkem se duchovního života v pardubické věznici účastní na 40 odsouzených, kteří jsou rozděleni do dvou skupin podle stupně zabezpečení na vysoký a střední. Ke svatému přijímání přistupuje 5-6 odsouzených, ti také chodí ke zpovědi a účastní se výkladu bible. Ten probíhá dvakrát týdně, jeho součástí je i výklad církevních dějin. Pravidelní účastníci mohou být navrženi na kázeňskou odměnu. Proběhl zde i křest dvou odsouzených, na zvláštní povolení biskupa, které se uskutečnilo

⁶² <https://www.vscr.cz/veznice-pardubice/informacni-servis/historie> 2.12.2019

v období Velikonoc. Odsouzení účastníci duchovních aktivit si odpykávají až na výjimky tresty za lehčí delikty, nejčastěji finančního rázu – hospodářská trestná činnost. Zmíněnou výjimku představuje spolupachatel vraždy. Odsouzení romské národnosti využívají vězeňskou kapli k zpěvu duchovních písní s kytarovým doprovodem.

4.4.2. Duchovní – kulturní akce

Nejaktuálnějším kulturním počinem spojeným s duchovním životem odsouzených bylo hudební vystoupení kapely Svatopluka Karáska včele s frontonem kapely Rostislavem Tvrdíkem. Další kapelou, která zde vystoupila, nese název „Nestejskáme si“. Jedná se o vokální skupinu pod vedením Jana Stejskala. V rámci jejich projektu „Královská lípa vypravuje“ zde zazněly např. housle, viola či lesní roh. Za Tomáše Kubína, jednoho z předchozích ředitelů pardubické věznice, sem často docházel profesor Jiří Kuchválek z pardubické konzervatoře, který odsouzeným zahrál na housle.

Významný kus práce zde rovněž odvedl v současné době vojenský kaplan Milan Novotný, který v pardubické věznici pracoval jako psycholog od roku 2000. Později také jako vychovatel – terapeut. Jeho svérázný postoj k životu oslovoval odsouzené, kteří pak lépe přijímali duchovní podněty, neboť se jim uměl přiblížit jako člověk.

5. DUCHOVNÍ PÉČE PO PROPUŠTĚNÍ

Touto závěrečnou kapitolou bych se pokusil ukázat, že duchovní služba a její iniciativy nejsou zaměřeny pouze na penitenciární prostředí, ale je cílená i na službu propuštěným vězňům. Snahou církve v oblasti duchovní pomoci odsouzeným po propuštění, je zapojovat se do dění v oblasti sociálního podnikání a to především spoluprací a podporou subjektům, které jsou v této oblasti aktivní. Jedná se především o Agenturu pro sociální začleňování Úřadu vlády ČR, Vězeňské služby ČR, krajských poboček Úřadu práce, Diecézní a Farní charity.

Jeden z nejpalčivějších problémů českého vězeňství je recidiva a s ní spojené problémy. Snahou vězeňských kaplanů je mimo jiné právě příprava odsouzených na propuštění, na situace vzniklé v souvislosti s hledáním zaměstnání, bydlení, ale i psychotická pomoc ve spojení s odmítáním společnosti, do které se bývalí odsouzení pokouší opět zařadit. Pochopitelně ve velké míře zde hraje podstatnou roli snaha ze strany propuštěných o znovuzачlenění. Tímto prvkem se zabývá také postpenitenciární psychologie. „*Jde o oblast forenzní psychologie, která se zabývá psychologickou problematikou opětovného začleňování jedince do normálního života po odpykání trestu.*“⁶³ Bez dostatečného povědomí o této disciplíně, je snaha duchovních i ostatních organizací, poskytujících propuštěným své služby, zpravidla do jisté míry omezená, neboť jak už bylo výše řečeno, duchovní služba není žádným samostatným prvkem v péči jak o odsouzené, tak o propuštěné. Naopak v současné době je již do značné míry provázána s ostatními odvětvími, které jsou do péče o vězněné osoby zapojeny. Většinou tito odsouzení volí snadnější cestu a to je návrat ke svému původnímu životnímu stylu, který vedli před nástupem výkonu trestu. S tím je spojené i obnovování sociálních vazeb na kriminální prostředí, kontaktování bývalých kompliců a z toho posléze vyplývající návrat k trestné činnosti.

5.1. Postpenitenciární péče

V mé práci jsem tento termín hojně používal a nyní bych jej více rozvedl. Jedná se o souhrn všech aktivit, které působí na propuštěné vězně, s cílem pomoci jim v jejich situaci takovým způsobem, aby se úspěšně začlenili zpět do společnosti. „*Úkolem křesťana je nezůstat doma, ale jít ven na cestu, kde mnozí čekají, až budou osloveni. Není třeba vymýšlet*

⁶³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk

nové způsoby, ale žít své křesťanství.“⁶⁴ Nejde jen o nějakou formální převýchovu, v první řadě jde o to, vytvořit v celém vězeňství humánní podmínky, tj. na jedné straně postihovat osoby za jejich provinění vůči společnosti, avšak na druhou stranu umožnit jim poté co si trest odpykají, návrat do běžného života. Z toho vyplývá, že postpenitenciární péče je významným nástrojem v prevenci recidivy a předchází opakovanému návratu propuštěných zpět do výkonu trestu, potažmo vazby. Jejím úkolem je nedat propuštěným šanci opět se spojit s kriminálním prostředím. Mnohdy není ani tak problém, že by odsouzení zůstali úplně bez prostředků, spíše se jedná o sociální vazby – ve výkonu trestu měli přátelé a o ty při propuštění přišli. Chybí jim někdo, komu se mohou svěřit se svými starostmi a tak mnozí začnou páchat trestnou činnost poněkud druhoúčelově. Neřeší tím svoji existenční zajištěnost, ale vytváří si podvědomě s novými komplici pocity přátelství, které jim chybí. Recidiva u nás v současnosti dosahuje 70 procent.

Jak říká jeden z kaplanů, péče o tyto lidi, rozuměno propuštěné, je problematická. Uvádí, že se pokoušeli o tuto péči, nakonec však s kolegy i přes připuštění faktu nezbytnosti této péče, dospěli k názoru, že jejich hlavní místo je ve věznicích. Když to opustí tam, kdo je nahradí? *Proto se farář snaží o resocializaci vězňů. „Člověk, který vyjde po letech z těchto bran, by neměl být vybaven sebevědomím všehoschopného trestance. Měl by mít kam jít a měl by vědět, že se od něj očekává něco dobrého. Měl by si v tom dobrém dokonce věřit. K tomu všemu musí dostat jakousi ‚výbavu‘. Zde se o ni snaží farář. Venku by to měla umět nabídnout církev. Kdo jiný by měl mít zkušenost s odpuštěním, kdo jiný by už měl vědět o novém začátku v Kristu.*“⁶⁵ Z toho vyplývá, že problematika postpenitenciární péče je delegována na jednotlivé kaplany, popřípadě ostatní z řad dobrovolníků v individuální rovině. Zhruba 10-20 procent odsouzených podle statistik zůstává v duchovní péči i po propuštění, což urychluje jejich resocializaci. V trestním řádu je dokonce umožněno, aby občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče převzalo záruku za dovršení nápravy odsouzeného a podalo návrh na jeho podmíněčné propuštění. Z tohoto důvodu je nutné, aby kaplan, popř. někdo z řad dobrovolníků, úzce spolupracoval se sociálním kurátorem a dále pak s probační a mediační službou ČR. Mohli bychom se zde podrobněji zabývat činností a náplní těchto dvou institucí, ale dotkneme se jich pouze okrajově, přestože s touto kapitolou úzce souvisí, s hlavním tématem práce však nikoli.

⁶⁴ MEISNER, Joachim. *Myšlenky k nové evangelizaci Evropy*. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 1998, s. 66

⁶⁵ WIENEROVÁ, Jana. *Pojďte ke mně všichni-aneb bohoslužby ve valdické věznicí*. Český zápas—ISSN 0323-1321. Roč. 78, č. 6 (1998), s. 7-9

5.2. Psychologie propuštěných

Podle výpovědí bývalých odsouzených, zlomový okamžik rozhodující o tom, zda se propuštěný zařadí zpět do společnosti anebo se vrátí zpět k trestné činnosti nastává ve chvíli, kdy opustí brány věznice. Je potřeba si uvědomit, že z relativního bezpečí je nyní propuštěný postaven před celou řadu problémů, které musí řešit. Počáteční euforie z právě nabitě svobody poměrně rychle vyprchá a nastává čas položit si otázku, co bude dál. Jakou práci, jaké bydlení, s kým si promluvit, ve chvílích osamělosti. Najednou je tu spousta volného času, který nikdo neorganizuje, propuštěný má pocit, že se na ně každý dívá, že každý musí poznat odkud přišli. Pravda je, že tyto problémy nelze zobektivizovat, případ od případu se liší. Je zde nutno vzít v úvahu osobnostní dispozice, otázku sociálního zázemí, rodinných a partnerských vztahů. Každopádně v tomto okamžiku, kdy propuštěný opustí věznici si rozhoduje o svém osudu. Jak jsme již zmínili je zde více aspektů, které hrají roli v konečném rozhodnutí, kterou cestou se nakonec vydá. Zda začne vést původní život, který vedl před zadržením, nebo si začne shánět zaměstnání a pokusí se začlenit do společnosti, popř. půjde třetí cestou, spadne do sociální sítě, přijde o práci, spolu s tím o prostředky na bydlení a následně skončí jako bezdomovec. *V této nejtěžší chvíli, kdy skoro nejvíce potřebuje pomocnou ruku a vedení, je takovýto člověk téměř sám. Pomoc státu ve formě sociálních kurátorů a úřadů, různých institucí i církví je v této chvíli nedostatečná a odráží spíše vědomí nechtěných a nežádoucích individuí. Vedle tohoto systémového nedostatku chybí propracovaný a funkční systém postintencionální péče, působí tu další problém, přerušení navázaných vztahů se specializovanými pracovníky vězeňské služby. Klient, který projeví zájem o resocializační program a spolupracuje s některým vychovatelem, speciálním pedagogem, sociálním pracovníkem, psychologem, je nucen tuto spolupráci ukončit v okamžiku ukončení výkonu trestu, neboť zaměstnanec vězeňské služby nesmí a nemůže již dále s těmito lidmi pracovat*⁶⁶Z výše uvedeného, i z mé osobní zkušenosti co se rozhovorů s odbornými pracovníky týče, je i v průběhu výkonu trestu práce těchto lidí s odsouzenými ztížená nesmyslnou administrativou a nařízeními, která nekorespondují s podmínkami dané věznice, ale vztahují se všeobecně na celou vězeňskou službu. Je tedy zřejmé, že přes osobní nasazení z řad kaplanů, odborných pracovníků a dobrovolníků z řad VDP by práce těchto zmíněných nebyla téměř znatelná. Fakt, že mnozí z nich si berou práci domů a podílejí se na pomoci odsouzeným i ve svém volném čase hraje podstatnou roli v účinnosti jejich služby. *„Postpenitenciární psychologie se rozvíjí nejen jako teorie, ale především jako faktická*

⁶⁶ Křesťanská revue. ISSN 0023-4613. Roč. 69. č. 10 (2002), s. 273

postpenitenciární péče, na které se značnou měrou podílejí i různé nestátní instituce.“⁶⁷ Co se dobrovolných pracovníků týká, Ti nejsou zákonem nijak vázáni a mohou tak poskytovat pomoc odsouzeným i po jejich propuštění. „*K nejtěžším okamžikům našeho života patří setrvat. Právě v největší lidské bezvýhodnosti Bůh dovede člověka k nejvyššímu naplnění.*“⁶⁸ A toto platí jak pro právě propuštěné, tak pro ty, kteří jim na této cestě pomáhají. Mnozí z nich pomohli rodinám v okamžiku opakovaného nástupu jejich člena do výkonu trestu. Ve výjimečných případech i konverze odsouzených během výkonu trestu měla dopad i na ostatní členy rodiny a někteří pak po propuštění pokračovali společně v duchovním životě

5.3. Výhledy do budoucna

Zamyslíme-li se nad předchozími stránkami, nedá nám příliš práce, abychom došli k názoru, že jsou-li mezery v duchovní péči ve věznicích, tak v duchovní péči o propuštěné můžeme spatřovat přímo trhliny. Také touto situací se zabývá koncepce českého vězeňství do roku 2025. V ní se přímo píše: „*Přirozenou součástí duchovní služby je také její přesah do doby po propuštění. Průzkum efektivity z hlediska postpenitence, mapující období od vzniku duchovní služby až po současnost, provedený hlavním kaplanem v závěru roku 2015 nabízí o této obtížně měřitelné veličině alespoň orientační představu. Duchovní služba jako celek nabídla konkrétní pomoc po propuštění řádově tisícům vězňů, po dobu trvající minimálně půl roku po propuštění pomáhala cca 400 propuštěným a do dnešní doby eviduje cca 260 těch, kteří žijí řádným životem.*“⁶⁹ Velice dobře mají spuštěné projekty na pomoc propuštěným v Litoměřické diecézi. Její představitelé se angažují spolu s ostatními právníckými subjekty na pomoc nejen propuštěným vězňům, ale celkově vyloučeným skupinám. „*Právě jednotlivé charity, podle slov p. Stanislava Příbyla, mohou poskytovat osobám právě propuštěným z výkonu trestu komplexní pomoc, spolupráce s vězeňskými kaplany pomůže vytipovat vhodné kandidáty z řad vězňů (v přípravném období takových projektů se uvažuje o jednotlivcích za rok) a v rámci investiční činnosti biskupství mohou vznikat pilotní projekty pro přechodné umístění těchto cílových skupin.*“⁷⁰

⁶⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk

⁶⁸ MEISNER, Joachim. *Myšlenky k nové evangelizaci Evropy*. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 1998, s. 94

⁶⁹ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf> 7. 12. 2019

⁷⁰ MICHÁLKOVÁ, Jana. *Církev pomáhá propuštěným vězňům*. In: *České vězeňství* 4/2014

6. ZÁVĚR

Tato práce se snaží popsat základní principy, na kterých duchovní služba v českých věznicích funguje, jaké jsou její úskalí, ale i plody, které přináší. Zamyslíme-li se nad službou vězeňského kaplana, dojdeme k závěru, že si dnešní vězeňskou službu umíme bez tohoto duchovního prvku jen těžko představit. Vezmeme-li v úvahu poměrně nelehké začátky, kterými musela služba kaplana projít, musíme konstatovat, že tato leckdy obtížná cesta ji učinila stabilním prvkem, o který se české vězeňství z velké části opírá. Od principiálních základů jsme přešli k historii, kde jsme tuto cestu popisovali v souvislosti s politickými změnami, proměnou společnosti a také v souvislosti s pronikáním moderního pojetí vězeňství především ze západní Evropy. Tento proces jsme označili jako humanizaci českého vězeňství, který doposud nebyl dokončen, ale naopak je to proces, který neustále probíhá a přináší s sebou změny, které se pochopitelně dotýkají také duchovní služby. Mnoho lidí považuje vězeňství za zkostnatělé, cílem této práce tedy je, aby si čtenář uvědomil, že tento názor může být zastáván pouze při povrchním pohledu na vězeňskou problematiku. Tento faktor nejlépe vynikne, pokud vše zasadíme do časové osy a porovnáme totalitní způsob pojetí vězeňství, poté stav z let porevolučních a nakonec stav současný. Z toho jasně vyplývá, kolik změn muselo mezi jednotlivými fázemi proběhnout.

Na příkladech ze života jednotlivých kaplanů lze vysledovat pohnutky, které je vedly k myšlence, aby svou službu Bohu vykonávali právě v penitenciárním prostředí. Každý z nich měl svou cestu, která je k této službě přivedla, a zároveň i svůj pozdější osobitý přístup k vězňům při samotném výkonu tohoto nelehkého povolání. Právě jistá dávka originality odsouzené ovlivňuje při rozhodování, zda přijmou to, co jim duchovní služba nabízí. Ze samé podstaty tohoto povolání lze vysledovat, že k této službě Bůh povolává kaplany s určitým typem osobnosti a charismaty. Tento závěr má poukázat na skutečnost, že přístup kaplanů je ve výsledku totožný, ačkoli používají rozdílné metody, jak v přístupu k odsouzeným, tak k službě jako takové. Tímto společným jmenovatelem je pohled upřený na Krista. Z něho čerpají inspiraci a energii pro svou náročnou činnost.

Stejně jako v předchozí kapitole jsme se na příkladech vybraných věznic snažili poukázat na specifika, která je od sebe odlišují. Pochopitelně už pouhý fakt, zda se jedná o věznicu či vazební věznicu, do jisté míry určuje míru přístup k odsouzeným, stejně jako zařazení do bezpečnostního stupně. Z toho vyplývá, že bude kaplan jinak jednat s vrahem a jinak

s vězněm, který si odpykává trest za neplacení alimentů. Skutečnost, zda se v daném případě jedná o obviněného, či odsouzeného, určuje zaměření pomoci, kterou kaplani a dobrovolníci nabízejí. V této kapitole jsme se se dále snažili nastínit, jak fungují různé nápravné programy a jak je důležitá spolupráce pracovníků duchovní služby s ostatními odbornými pracovníky, zvláště pak s psychology či speciálními pedagogy. Právě tento prvek považujeme v péči o odsouzené za zásadní, protože oddělování jednotlivých složek nemůže trvale přinášet dobré výsledky. Na krátkých ukázkách jsme se snažili demonstrovat pohled vězňů na tuto specifickou činnost, jakou vězeňská duchovní péče beze sporu je. Pohled odsouzených by přiblížit jejich mentalitu a postoje, aby se mohl čtenář seznámit s tím, jak vnímají duchovní péči.

V poslední kapitole jsme se více zaměřili na propojenost duchovní péče s péčí penitenciární, tedy s pomocí bývalým odsouzeným při návratu do společnosti. Jejich znovuzáčlenění, pomoc se sháněním bydlení a pracovního uplatnění, to vše je vnímáno jako součást duchovní pomoci. Tuto fázi není možné vynechat, protože, jak bylo uvedeno výše, recidiva je u nás stále velkým problémem a nemůžeme doufat, že duchovní služba pouze v prostředí věznice je dostačující. Tato fáze je přenechána spíše dobrovolným pracovníkům, nikoli kaplanům, podmínkou pro úspěšné naplnění poslání je však spolupráce obou těchto skupin. Ve věznicích je velmi důležitá spolupráce s odbornými pracovníky, ale i zde, mimo střežený prostor, je nezbytná komunikace všech zúčastněných složek, to znamená pracovníků Vězeňské duchovenské péče se sociálními kurátory, probační a mediační službou, farními charitami a ostatními občanskými sdruženími, které se zaměřují na pomoc propuštěným.

Závěrem bychom rádi dodali, že cílem této práce nebylo plně obsáhnout celou problematiku vězeňské duchovní služby, ale spíše přiblížit důležitost poslání vězeňských kaplanů. Bez nich by péče o odsouzené nebyla ucelená a úplná.

POUŽITÁ LITERATURA

AMBROS, Pavel. *Doprovázet, rozlišovat, integrovat*. 1.vyd. Refugium Velehrad Roma 2016

AMBROS, Pavel. *Církev, kultura, společnost, misie*. Velehrad-Roma: Centrum Alletti. 2000

BAJCURA, Lubomír. *Služba s pouty Ježíše Krista*. In: Hlas pravoslaví. ISSN 0323. Roč. 56,

CLARKE, Norris W. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-86-4

FILIPOVÁ, Kateřina. *Dozorci za zády a mříže. I tak jsou kaple pro vězně místem svobody*. In: Právní rádce. ISSN 1210-4817, Roč. 24, č. 3 (2016)

FRANCOVÁ, Eva. *Duchovní péče ve věznicí Valdice*. In: České vězeňství 4/2014

GAUDIUM ET SPES. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. Vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2002 ISBN 80-7192-467-9

JAN PAVEL II. *Překročit práh naděje*. Praha: Tok. 1.vydání. 1995- ISBN 80-901-006-9-4

JALUŠKA, Aleš. *Naivní snilek ve valdických kartouzích aneb Novoroční ohlédnutí za šesti lety vězeňské pastorační práce*. In: Český týdeník. ISSN 1211-0302. Roč. 2. č. 104(19960103)

JŮZL, Miloslav. *Sociálně pedagogická role v penitenciární praxi*. In: Institut mezooborových studií. Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-03-1

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 1997

KULA, Zdeněk. *Dohoda vymezení duchovní služby ve věznicích*. In: České vězeňství 3/2008

KUTIL, Tomáš. *Jeden den s vězeňským kaplanem*. In: Katolický týdeník. ISSN 0862-5557. Roč. 21, č. 29 (20100713)

MADLEŇÁKOVÁ, Lucia. *Právní základ poskytování duchovní péče ve věznicích*. In: Správní právo. ISSN 0139-6005. Roč. 46, č. 7-8 (2013)

MEISNER, Joachim. *Myšlenky k nové evangelizaci Evropy*. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 1998

MICHÁLKOVÁ, Jana. *Církev pomáhá propuštěným*. In: České vězeňství 4/2014

NETÍK, Karel et al. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. In: České vězeňství 1998, roč.6, č.1

NOVÁKOVÁ, Lenka. *Práce duchovních s odsouzenými*. In: Český zápas. ISSN 0323-1321. Roč. 90, č. 21 (20100516)

OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2003

PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. 2008

PIVOŇKA, Bohdan. *Vězeňská duchovenská péče po 20 letech*. In: České vězeňství 4/2014

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Christologie a spiritualita*. In: Teologické listy 7, 1996

PROKOP, Ondřej. *Problémy pastorace propuštěných vězňů*. In: Křesťanská revue. ISSN 0023-4613. Roč. 69, č.10 (2002)

SKOBLÍK, Jiří. *Přehled křesťanské etiky*. Praha: Karolinum. 1997

SMETANA, Pavel. *Pastorační vězeňská péče*. In: Evangelický týdeník. ISSN 0139-505X. Roč. 79, č. 5

STEHLÍK, Dobroslav. *Vězeňská duchovenská péče*. In: Evangelický týdeník. ISSN 0139-505X. Roč. 84, č. 8

SALESIÁNI DONA BOSCA. *Velká potřeba lásky*. In: Salesiánská rodina. ISSN 0862-917X. Roč. 4, č. 3

ŠKODA, Martin. *Programy zacházení z pohledu duchovního*. In: České vězeňství 2/2011

ŠPIDLÍK, Tomáš. *K vyšším věcem jsem se narodil*. Praha: Alverna, 1991

WIENEROVÁ, Jana. *Pojďte ke mně všichni – aneb bohoslužby ve valdické věznici*. In: Český zápas. ISSN 0323-1321. Roč. 78, č. 6 (1998)

ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé*. Praha: Scriptum. 1992

ZVOLÁNEK, Pavel. *Seminář vězeňské duchovní služby a duchovenské péče*. In: České vězeňství 1/2018

Internetové zdroje

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Abolice>

<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1989-150>

<https://www.vdpcr.eu/o-nas>

<https://www.i.dnes.cz/xman/styl/vezensky-kaplan-ales-jaluskaA140319>

<https://www.vdpcr/stanovy-vdpstare.html>

<https://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/duchovni-sluzba-vezenskych-kaplanu-a-dobrovolniku-jako-soucast-systemu-vezenske-sluzby-v-cr>

<https://www.justice.cz/document853-efe2a84a68f6>

<https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/vezni-kaplani-vazba-nabozenstviA181127--193614-domaci>

<https://plus.rozhlas.cz/vsichni-jsme-schopni-vseho-tvrdi-vezenska-kaplanka-ktera-ma-vlastni-klic-od-7953927>

<https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/informacni-servis/historie>

<https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/duchovni-sluzba/velehrad-2017>

<https://www.vscr.cz/veznice-znojmo/duchovni-koncert-ve-veznici>

<https://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem/o-nas/zakladni-informace>

<https://www.vscr.cz/veznice-straz-pod-ralskem/novinky/projekt-veznova-cesta-pokracuje>

<https://www.vscr.cz/veznice-pardubice/informacni-servis/historie>

<https://www.vscr.cz/wp-content/uploade/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>